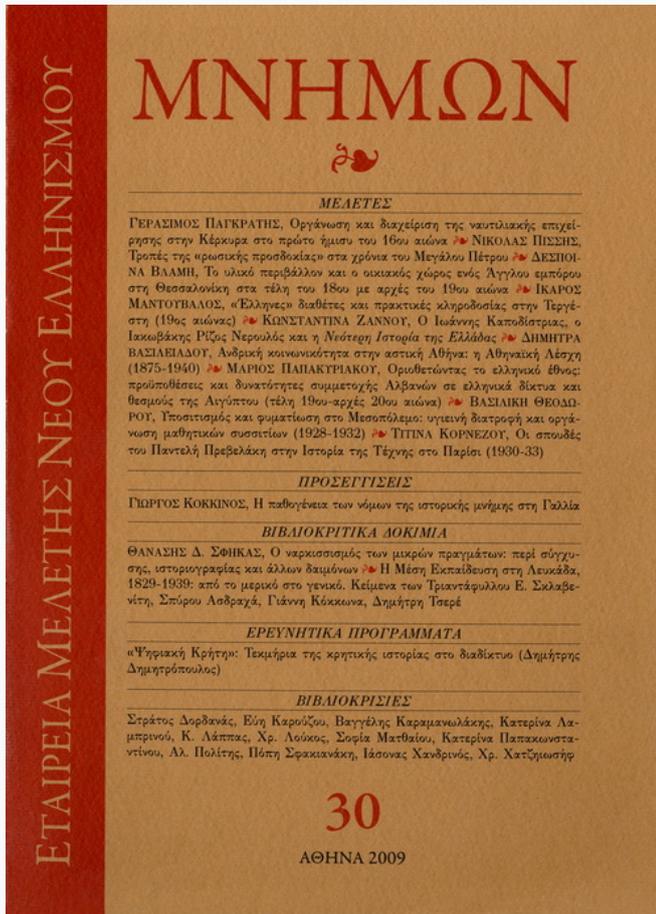


Μνήμων

Τόμ. 30 (2009)



Η παθογένεια των νόμων της ιστορικής μνήμης στη Γαλλία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.50](https://doi.org/10.12681/mnimon.50)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΚΟΚΚΙΝΟΣ Γ. (2011). Η παθογένεια των νόμων της ιστορικής μνήμης στη Γαλλία. *Μνήμων*, 30, 285–314.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.50>

Προσεγγίσεις

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Ο γάλλος ιστορικός Benjamin Stora, καθηγητής της Σύγχρονης Ιστορίας στο Institut des Langues et Civilisations Orientales (Inalco) και συγγραφέας πολλών βιβλίων με θέμα την ιστορία της αποικιοκρατίας, τον πόλεμο της Αλγερίας και την αλγερινή μετανάστευση στη Γαλλία, κάνει λόγο για την είσοδο της ιστοριογραφίας και κυρίως της δημόσιας ιστορίας –σε παγκόσμια μάλιστα κλίμακα– σε μια επώδυνη φάση επιτακτικής «δικαστικής διερεύνησης και αναψηλάφησης» του επίμαχου και τραυματικού ιστορικού παρελθόντος.¹ Η εξέλιξη αυτή συνιστά την πιο «ευαίσθητη» ίσως πτυχή μιας γενικότερης διεργασίας αναμέτρησης των σύγχρονων κοινωνιών με το παρελθόν (Vergangenheitsbewältigung). Μια αναμέτρηση που με τη σειρά της σηματοδοτεί την άρθρωση και διαπάλη ανταγωνιστικών πολιτικών για την ιστορία και τη μνήμη, τη συλλογική ταυτότητα και την ιστορική συνείδηση.²

Η αναψηλάφηση αυτή αφορά αφενός μεν τον καταλογισμό ευθυνών στα κράτη ή σε αξιωματούχους τους για την τέλεση ειδικών εγκλημάτων σε βάρος συγκεκριμένων ομάδων (εθνοκαθάρσεις, γενοκτονίες, Ολοκαύτωμα, εξαναγκά-

1. Βλ. το σχετικό αφιέρωμα της International Society for History Didactics, *Jahrbuch* 2008/09, τόμος 29/30, Wochen Schau Verlag. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι συμβολές των Winfried Schulze, «Erinnerung per Gesetz oder “Freiheit für die Geschichte”», ό.π., 9-37 και Luigi Cajani, «Historians between Memory Wars and Criminal Laws: The Case of the European Union», ό.π., 39-55. Τα βασικά ντοκουμέντα για την απόπειρα ποινικοποίησης της ιστορικής μνήμης μπορεί κάποιος να αναζητήσει στο Network of Concerned Historians – Resources, «Judicialization of History/Memory Laws/Hate Speech», http://www.concernedhistorians.org/index.php?option=com_content&task=view&cid (πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2009).

2. Ο Peter Burke, *Τι είναι πολιτισμική ιστορία;*, εισαγωγή και μετάφραση Σπύρος Σηφρακάκης, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2009, σ. 135, διαπιστώνει ότι «υπάρχει έντονο λαϊκό ενδιαφέρον για τις ιστορικές μνήμες». Εξηγεί μάλιστα «αυτό το εντεινόμενο ενδιαφέρον» ως «μία αντίδραση στην επιτάχυνση της κοινωνικής και της πολιτισμικής μεταβολής που απειλεί τις ταυτότητες, διαχωρίζοντας αυτό που είμαστε από εκείνο που ήμασταν».

σμός στην πορνεία),³ που έχουν αναχθεί σε μη παραγράψιμα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας⁴ αφετέρου δε, την αναγνώριση των δεινών που υπέστησαν –στη διάρκεια του 20ού αιώνα– άτομα και κοινωνικές, πολιτικές, εθνοπολιτισμικές, θρησκευτικές ή φυλετικές ομάδες από την πολιτικοποίηση και την εφαρμογή τόσο του προτάγματος της φυλετικής και εθνικής καθαρότητας και ομοιογένειας (εθνικοσοσιαλισμός), όσο και στον αντίποδά του, αυτού της ολοκληρωτικής ισότητας (σταλινισμός).⁵ Η ηθική κατάρρευση και κατά συνέπεια η απονομιμοποίηση και εν μέρει δαιμονοποίηση των δύο αυτών πολιτικο-ιδεολογικών προταγμάτων της νεωτερικότητας, του ρατσιστικού εθνικισμού και του σταλινικού κομμουνισμού, δηλαδή η επίγνωση της ολοκληρωτικής σχεδόν καταστροφής που προκάλεσαν στη διάρκεια του 20ού αιώνα, καταλήγει κατ' αρχήν στον μετασχηματισμό τους σε ανιστορικές ηθικές κατηγορίες ή σε αφηρημένες ιδεολογικές ταυτότητες, και στη συνέχεια στη χρήση αυτών των κατηγοριών και

3. O Tzvetan Todorov, *Ο φόβος των βαρβάρων. Πέρα από τη σύγκρουση των πολιτισμών*, μετάφραση Γιώργος Καράμπελας, Αθήνα, Πόλις, 2009, σ. 110, διαπιστώνει ότι «[...] στη συλλογική μνήμη έχει συντελεστεί μια μετάλλαξη», καθώς στις μέρες μας «γίνονται αντικείμενο ύψιστης φροντίδας και εξύμνησης τα θύματα και όχι οι ήρωες του παρελθόντος: οι αδικίες που υπέστη κανείς βραβαίνουν περισσότερο από τα κατορθώματα που πέτυχε. [...] Η καθιέρωση αυτή, στην κορυφή μιας συμβολικής ιεραρχίας, της αφήγησης του θύματος στη θέση της αφήγησης του ήρωα, μαρτυρεί εμμέσως μια ενίσχυση της ιδέας της δικαιοσύνης στις κοινωνίες μας».

4. Η έννοια-νομική κατηγορία «εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας» έκανε την εμφάνισή της για πρώτη φορά στις 24 Μαΐου 1915 στο κείμενο της διακήρυξης της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας αναφορικά με την επιχειρούμενη από το τουρκικό κράτος γενοκτονία σε βάρος των Αρμενίων, που κατέληξε στην εξόντωση 800.000-1.500.000 ανθρώπων, κατ' άλλους 600.000. Η διακήρυξη αυτή αποτέλεσε στη συνέχεια το νομικό προηγούμενο για τη διεξαγωγή των Δικών της Νυρεμβέργης το 1946. Η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας κατέστησε τις σχετικές διατάξεις κανόνα του Διεθνούς Δικαίου στις 9 Δεκεμβρίου 1948. Στις μέρες μας υπάρχουν χώρες, όπως οι ΗΠΑ, η Γερμανία, η Γαλλία, το Ισραήλ, η Αγγλία, η Αυστραλία και ο Καναδάς, οι οποίες έχουν συμπεριλάβει τα εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας στην εθνική τους νομολογία. Βλ. σχετικά Taner Akcam, *Μια επαίσχυντη πράξη. Η Γενοκτονία των Αρμενίων και το ζήτημα της τουρκικής εθνότητας*, μετάφραση Τίνα Πλυτά, Αθήνα, Παπαζήσης, 2009, σ. 334-335.

5. Benjamin Stora, *La guerre de mémoires. La France face à son passé colonial*, Παρίσι, editions de l'aube, 2008. Βλ. επίσης Luigi Cajani, «Historians between Memory Wars and Criminal Laws: The Case of the European Union», International Society for History Didactics, *Yearbook* 2008/09, ό.π., σ. 39-55. Για τα ολοκληρωτικά και καταστροφικά προτάγματα της φυλετικής και εθνικής καθαρότητας, όπως επίσης της ισότητας, κάνουν λόγο οι ιστορικοί Eric Weitz, *A Century of Genocide. Utopias of Race and Nation*, Πρίνστον, Princeton University Press, 2003 και Charles Maier, «Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era», *The American Historical Review* 105 (2000) 807-831. Βλ., τέλος, Mark Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ. Ναζιστική εξουσία στην κατοική Ευρώπη*, μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2009.

ταυτοτήτων αφενός μεν για τη συγκρότηση ιστορικών αναλογιών (π.χ. σύγκριση των ολοκληρωτισμών με τη σύγχρονη τρομοκρατία και τις ποικίλες μορφές φονταμενταλισμού), αφετέρου δε για τη δημιουργία ηθικολογικών πολιτικών μνήμης που αποσκοπούν στον ιστορικό φρονηματισμό και στην πειθαρχήση των μαζών. Οι πολιτικές αυτές στον πυρήνα τους κρύβουν σύγχρονες τεχνολογίες εργαλειοποίησης του φόβου (αναφορικά με την απειλή που εκφράζουν στις αρχές του 21ου αιώνα δαιμονοποιημένοι «εχθροί της δημοκρατίας», όπως οι νοσταλγοί των ολοκληρωτισμών, οι μειονότητες, οι μετανάστες, οι απόκληροι των μεγαλουπόλεων, η πολυπολιτισμικότητα, οι επιδημίες) και υποκίνησης ηθικού πανικού για τον δήθεν επικείμενο έσχατο κίνδυνο που διατρέχει ο Δυτικός πολιτισμός ή τα έθνη κράτη.⁶

Μια τέτοια ιδεολογική σήμανση του 20ού αιώνα, σε συνδυασμό με την κυριαρχία στον Δυτικό τουλάχιστον κόσμο του παροντιστικού καθεστώτος ιστορικότητας, που συρρικνώνει τον ορίζοντα προσδοκιών και διαστέλλει το παρόν,⁷ οδηγούν στις μέρες μας τα αρμόδια θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ποινικοποίηση της μνήμης όχι μόνο των «ολοκληρωτισμών»,⁸ αλλά και των πολλαπλών μορφών αριστερής κυρίως κριτικής στο κυρίαρχο πρότυπο αστικής κοινωνίας. Η ακραία ιδεολογικοποίηση της ιστορίας του 20ού αιώνα οδηγεί σε «μνημονικές κρίσεις», στην ουσία σε κρίσεις ιδεολογικής ηγεμονίας, στις οποίες διακυβεύεται συνήθως η αυτο-αντίληψη του έθνους ή των αντιμαχόμενων πολιτικών παρατάξεων, καθώς και η σχέση ταυτότητας-ετερότητας, οι οποίες δεν μπορεί παρά να έχουν οργανική συνάφεια με τον τρόπο αντιμετώπισης των «σχοτεινών σελίδων» του παρελθόντος και συνεπώς με τον κανόνα της επίσημης ιστορίας.⁹ Ο εγκλεισμός και η καθήλωση των θυματοποιημένων ομάδων

6. Tony Judt, *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, Penguin Books, 2009, σ. 18-19.

7. Ο Tony Judt, *ό.π.*, σ. 19, επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι «από όλες τις σύγχρονες ψευδαισθήσεις» η πιο επικίνδυνη είναι ο παροντισμός, δηλαδή «η ιδέα ότι ζούμε σε ένα χρόνο χωρίς παρελθόν, ότι αυτό που συμβαίνει σε εμάς είναι πρωτόγνωρο και αμετάκλητο και ότι το παρελθόν δεν έχει να μας διδάξει τίποτα... εκτός και εάν πρόκειται για την εξονομιστική αναζήτηση όψεων που μπορούν να εργαλειοποιηθούν ιδεολογικά για τις ανάγκες του παρόντος». Βεβαίως την έννοια και το αναλυτικό εργαλείο, ταυτόχρονα όμως και το ιδεολόγημα του παροντισμού, επεξεργάστηκε κατ' εξοχήν ο François Hartog στο βιβλίο του *Régimes d'historicité. Présentisme et expériences du temps*, Παρίσι, Seuil, 2003.

8. Réunion du Conseil Justice et Affaires Intérieures de l'Union Européenne, Λουξεμβούργο, 19-20 Απριλίου 2007, αρ. 8364/07. Απόφαση που επιτάσσει σε κάθε κράτος-μέλος να τιμωρεί τουλάχιστον με ποινή ενός έτους φυλάκισης «τη δημόσια παρότρυνση για βία ή την εκδήλωση μίσους εναντίον ομάδων, ατόμων ή μελών συγκεκριμένων ομάδων με την επίκληση λόγων φυλετικής, θρησκευτικής, ταξικής, εθνοτικής ή εθνικής διαφοράς».

9. Benjamin Stora, «Préface. La France et "ses" guerres de mémoires», Pascal Blanchard και Isabelle Veyrat-Masson (επιμ.), *Les guerres de mémoires. La France et son histoire. Enjeux politiques, controverses historiques, stratégies médiatiques*, Παρίσι, La Décou-

στην τραυματική τους μνήμη σε μια προσπάθεια να συγχροτήσουν συνεκτικούς δεσμούς μεταξύ των μελών τους, αλλά και να καταστήσουν δυνατή τη δημόσια αναγνώριση της ιδιαιτερότητάς τους και την κατοχύρωση της κοινωνικής ισότητας τους, υποκρύπτει εκ των πραγμάτων την πρόθεση φαντασιακής υπερανάπληρωσης ή πραγματικής ανατροπής σχέσεων ανισότητας και καταστάσεων ματαίωσης δίκαιων προσδοκιών κοινωνικής, πολιτικής και πολιτισμικής ενσωμάτωσης ή ηθικής ανταπόδοσης για τα δεινά που έχουν υποστεί.¹⁰

Η γαλλική περίπτωση

Μόλις ανέλαβε τα καθήκοντα του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας ο Νικολά Σαρκοζί επιχείρησε να παρέμβει καθοριστικά στη δημόσια διαχείριση του ιστορικού παρελθόντος της χώρας του φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να ιδρύσει με το διάταγμα της 31ης Μαΐου 2007 «Υπουργείο Μετανάστευσης, Ενσωμάτωσης, Εθνικής Ταυτότητας και Συνανάπτυξης» με βασική αρμοδιότητα τη χάραξη και εφαρμογή των «επιβεβλημένων» πολιτικών μνήμης.¹¹ Πρόσφατα επίσης, παραδεχόμενος αλλά και εκμεταλλευόμενος πολιτικά τη δομική κρίση που διαπερνά το σύνολο της γαλλικής κοινωνίας, προχώρησε επειγόντως σε δημόσιο διάλογο για τα ειδοποιά γνωρίσματα της γαλλικότητας, επιλογή που

verte, 2008, σ. 8, 12. Βλ. επίσης Susan Rubin Suleiman, *Crises of Memory and the Second World War*, Κέμπριτζ και Λονδίνο, Harvard University Press, 2008, σ. 1 και 5. Σύμφωνα με τον Pierre Nora, «The Reasons for the Current Upsurge in Memory», *Transit. Europäische Revue, Tr@nsit online*, Nr. 22/2002 σε: http://www.iwm.at/index.php?option=com_content&task=view&id=285&Itemid=463, η «εποχή της μνήμης» εγκαθιδρύθηκε συσσωρευτικά από τέσσερα διαδοχικά κύματα που οριοθετούνται από τα ακόλουθα ιστορικά γεγονότα: 1ον) την πτώση του τείχους του Βερολίνου και τη διάλυση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού, 2ον) την κατάρρευση των δικτατοριών στη Λατινική Αμερική, 3ον) την κατάρρευση του καθεστώτος του apartheid στη Νότια Αφρική και 4ον) την ίδια την είσοδο στον 21ο αιώνα. Μια δυναμική εικόνα της πολυφωνίας και της διεπιστημονικότητας που χαρακτηρίζει τον χώρο των σπουδών της μνήμης μας παρουσιάζει ο Αλέξανδρος Τενεκετζής, «Σύγκρουση, μεταφορές της μνήμης και η αναδιαμόρφωση της Ευρώπης», *Τα Ιστορικά* 50 (Ιούnius 2009) 205-210, κάνοντας μια αδρή αποτίμηση του διεθνούς συνεδρίου με το ίδιο θέμα, το οποίο πραγματοποιήθηκε στο Καθολικό Πανεπιστήμιο της Πορτογαλίας κατά το διήμερο 2-3 Δεκεμβρίου 2008.

10. Françoise Vergès, «Esclavage colonial: quelles mémoires? Quels héritages?», Pascal Blanchard και Isabelle Veyrat-Masson (επιμ.), *ό.π.*, σ. 160.

11. Σύμφωνα με τον Tzvetan Todorov, *Ο φόβος των βαρβάρων*, *ό.π.*, σ. 143, εξ ορισμού «η ανάθεση σε ένα συγκεκριμένο υπουργείο της πολιτικής της μνήμης θυμίζει τις συνθήσεις πρακτικές των “αείμνηστον” κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης». Σε μια τέτοια περίπτωση εργαλειοποιείται η ιστορική συνείδηση των πολιτών και παραβιάζεται κατάφωρα η δημοκρατική αρχή του εκκοσμικευμένου πλουραλιστικού κράτους από τη λειτουργία των τριών εξουσιών (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής) ως μηχανισμών επιβολής ενιαίας σκέψης αναφορικά με τη σημασία και τη δέουσα ερμηνεία του παρελθόντος.

υποδέχθηκε θετικά η πλειοψηφία της κοινής γνώμης, δεδομένου ότι, όπως τουλάχιστον δείχνουν οι δημοσκοπήσεις, «60% των Γάλλων επικροτούν τον διάλογο για την εθνική ταυτότητα».¹²

Εκδιπλώνοντας μια συμψηφιστική πολιτική μνήμης, ο Σαρκοζί εμφανίστηκε ενώπιον του γαλλικού λαού σαν συνεχιστής και ανανεωτής, ταυτόχρονα, του έργου του προκατόχου του Ζακ Σιράκ, δηλαδή σαν ο «ειρηνοποιός» στον αμείλικτο συμβολικό πόλεμο του αλληλοσυγκρουόμενων μνημών, ο πολιτικός που θα μπορούσε να εξασφαλίσει μια νέα συναίνεση για το επίμαχο παρελθόν, ένα νέο κανόνα, μια νέα, πολιτικά ορθή, περιεκτική και συγχρόνως συνεκτική συλλογική μνήμη. Μια μνήμη που δεν θα διχάζει, αλλά θα ενώνει τον γαλλικό λαό βοηθώντας τον να αντιμετωπίσει με ιστορική αισιοδοξία το μέλλον.¹³ Υλοποιώντας την πολιτική αυτή ανήγαγε σε κεντρικούς άξονες της επίσημης πολιτικής αναφορικά με την ιστορική μνήμη: α) την κεντρική σημασία της Εθνικής Αντίστασης και του Ολοκαυτώματος και β) την άμβλυνση των τριβών που εξακολουθούν να προκαλούν στην κοινή γνώμη τόσο το δουλεμπόριο, η αποικιοκρατία και η μετανάστευση, όσο και η στάση μονάδων του γαλλικού στρατού κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Συγκεκριμένα, ο Σαρκοζί προσπάθησε να επιβάλει εκ των άνω, χωρίς ωστόσο επιτυχία, δεδομένου ότι συνάντησε ισχυρή αντίσταση από τους εκπαιδευτικούς, τους παιδαγωγούς και τους ιστορικούς, οι οποίοι τον κατηγορήσαν για πολιτικο-ιδεολογική εργαλειοποίηση του παρελθόντος, την υποχρεωτική ανάγνωση στα Λύκεια της χώρας, χωρίς όμως αναφορά στα ιστορικά της συμφραζόμενα, της τελευταίας επιστολής

12. Ήρα Φελουκατζή, «Ο Σαρκοζί θέτει επί τάπητος την εθνική ταυτότητα των Γάλλων», *Ελευθεροτυπία*, Τρίτη 3 Νοεμβρίου 2009, σ. 13. Παρά ταύτα, η υποστήριξη στο «μεγαλεπήβολο σχέδιο» του γάλλου προέδρου αρχίζει να μειώνεται. Όπως διαπιστώνει η Agnes Poirier στην εφημερίδα *The Guardian*, άρθρο που αναδημοσιεύει η *Καθημερινή* (Τετάρτη, 23 Δεκεμβρίου 2009, σ. 24), «[...] οι Γάλλοι στην αρχή ένωσαν μια μικρή έκπληξη, που έμοιαζε με ενδιαφέρον ή και με κάποια έλξη. Έπειτα από λίγες βδομάδες όμως, είδαν την όλη υπόθεση ως πολιτικό στρατήγημα εν όψει των περιφερειακών εκλογών της άνοιξης. Πρόσφατη δημοσκόπηση εμφανίζει την πλειοψηφία να διαφωνεί με τον τρόπο που διεξάγεται η συζήτηση[...] Πράγματι, αρκετές φωνές, ακόμη και από το κόμμα του Σαρκοζί, όπως εκείνη του πρώην πρωθυπουργού Αλέν Ζιπέ, χαρακτήρισαν δημοσίως την πρωτοβουλία ανόητη, άσκοπη και μάταιη». Απεναντίας, για την οργάνωση («SOS ρατσισμός») δεν είναι απλώς «ανόητη, άσκοπη και μάταιη» αλλά επικίνδυνη επειδή μπορεί να δημιουργήσει κοινωνικοπολιτικά, πολιτισμικά και φυλετικά ρήγματα στη συνοχή του γαλλικού λαού.

13. Σχετικά με το ζήτημα, από τη γρήγορα εμπλουτιζόμενη βιβλιογραφία μπορεί κάποιος να ανατρέξει στις ακόλουθες συμβολές: α) Laurence De Cock, Fanny Madeline, Nicolas Offenstadt, Sophie Wahnich (επιμ.), *Comment Nicolas Sarkozy écrit l'histoire de France. Dictionnaire critique*, Agone, Παρίσι 2008, β) Nicolas Offenstadt, «L'histoire bling-bling», <http://cvuh.free.fr/spip.php?article170> (αναρτήθηκε στις 12 Απριλίου 2008), γ) Sylvie Aprile (και άλλοι), «L'histoire par Nicolas Sarkozy: le rêve passéiste d'un future national-liberal», <http://cvuh.free.fr/spip.php?article82> (αναρτήθηκε στις 30 Απριλίου 2007).

ενός νεαρού αντιστασιακού, του Guy Moquet, ο οποίος τουφεκίστηκε από τους Γερμανούς, ώστε να δημιουργηθεί ένας νέος και συναισθηματικά κατάφορος πατριωτικός μύθος που θα λειτουργούσε ανασχετικά στην κριτική προσέγγιση του επίμαχου παρελθόντος της περιόδου 1940-1944.¹⁴ Παράλληλα, και χωρίς να αντιλαμβάνεται τις ψυχολογικές συνέπειες μιας τέτοιας ενέργειας, απαίτησε κάθε παιδί της τελευταίας τάξης του Δημοτικού Σχολείου (CM2 / Cours moyen niveau 2), ηλικίας 10-11 ετών, να «υιοθετήσει τη μνήμη και το όνομα» ενός από τα 11.000 παιδιά εβραϊκής καταγωγής που εκτοπίστηκαν από τη Γαλλία και βρήκαν το θάνατο στα ναζιστικά στρατόπεδα.¹⁵ Από την άλλη πλευρά, σε λόγο που εκφώνησε στις 26 Ιουλίου 2007 στο Πανεπιστήμιο του Dakar επιχείρησε να αμβλύνει την καταπιεστική και εκμεταλλευτική διάσταση της αποικιοκρατίας κάτω από το επίχρισμα που του πρόσφερε ο υπερθεματισμός της υψηλής εκπολιτιστικής αποστολής της Γαλλίας. Ενώ, σε γενικές γραμμές, αποδέχτηκε την κομβική σημασία του θέματος, δεν θέλησε να περιγράψει με σαφήνεια τα αίτια και την παθογένεια της αποικιοκρατίας, επιμέρισε «ισότιμα» τις ευθύνες μεταξύ κατακτητών και κατακτημένων και επέμεινε στην αναγκαιότητα της απο-ενοχοποίησης των νεότερων γενεών με σκοπό τη διαμόρφωση μιας νέας θετικής συλλογικής αυτοεικόνας που θα υπερβαίνει με συνοπτικές διαδικασίες τη λήθη του επίμαχου παρελθόντος και θα προσανατολίζει στο μέλλον.¹⁶ Στην ομιλία του επίσης σε αλγερινούς φοιτητές του Πανεπιστημίου Mentouri στην Κωνσταντίνη, που έλαβε χώρα στις 5 Δεκεμβρίου 2007, ενώ κατήγγειλε το αποικιοκρατικό σύστημα, εντούτοις ομολόγησε μόνο έμμεσα την ευθύνη του γαλλικού κράτους χωρίς καν να δηλώσει τη μεταμέλειά του.¹⁷ Τέλος, στις αρχές της δεύτερης εβδομάδας του Νοεμβρίου 2008, με την ευκαιρία του εορτασμού της 90ής επε-

14. Στη σχετική εγκύκλιο αποσιωπάται ότι ο Moquet ήταν κομμουνιστής, ότι συνελήφθη από τη γαλλική αστυνομία, ότι υπήρξε παρέμβαση του Καθεστώτος του Vichy για να τουφεκιστούν αυτός και άλλοι σύντροφοί του κομμουνιστές. Απαλείφθηκαν δηλαδή δολίως τα συγκεκριμένα ιστορικά συμφραζόμενα που προσδίδουν ιδιαίτερο νόημα στην τελευταία επιστολή του Moquet προς τον πατέρα του. Βλ. σχετικά Comité de vigilance, «Guy Moquet, et après? Effacement de l'histoire et culte mémoriel», στο: <http://cvuh.free.fr/spip.php?article131> (αναρτήθηκε στις 7 Οκτωβρίου 2007) και Laurence De Cock-Pierrepont, «Des usages étatiques de la lettre de Guy Moquet», στο: cvuh.free.fr/spip.php?article94. Επίσης Jean-Pierre Azéma, «Guy Moquet, Sarkozy et le roman national», *L'Histoire* 323 (Σεπτ. 2007) 6-11 και Charles Heimberg, «La critique de l'usage public de l'histoire comme objet d'apprentissage», International Society for History Didactics, *Jahrbuch 2008/09*, σ. 166 και 175, υποσημείωση 18.

15. Benjamin Stora, «Préface», ό.π., σ. 9.

16. Nicolas Bancel και Pascal Blanchard, «La colonization: du débat sur la guerre d'Algérie au discours de Dakar», Pascal Blanchard και Isabelle Veyrat-Masson (επιμ.), ό.π., σ. 149-150.

17. Benjamin Stora, «Préface», ό.π., 10.

τείου από τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, το γαλλικό κράτος, δια στόματος και πάλι του προέδρου Σαρκοζί, εδέγησε να αποκαταστήσει (δημόσια και πολιτικά, αλλά όχι και νομικά) τη μνήμη των 600 γάλλων στρατιωτών που εκτελέστηκαν το 1917 για παραδειγματισμό, με την κατηγορία του στασιασμού και της προδοσίας, επειδή αρνήθηκαν να συνεχίσουν να πολεμούν θέτοντας ουσιαστικά την ατομική τους ύπαρξη υπεράνω της πατρίδας.¹⁸ Ο Σαρκοζί υποστήριξε ότι ήρθε το πλήρωμα του χρόνου για να «επανενταχθούν πλήρως στην εθνική συλλογική μνήμη» της Γαλλίας τα «παραστρατημένα τέκνα της», αποσιωπώντας όμως ότι η πράξη τους υπήρξε έμπρακτη εκδήλωση και του αντιπολεμικού τους φρονήματος και όχι απλώς της διανοητικής «παράλυσης» που τους προκάλεσε η υπέρβαση των σωματικών και ηθικών τους αντοχών.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 γινόμαστε μάρτυρες μιας ολοένα εντεινόμενης ποινικοποίησης της ιστορικής μνήμης και στη Γαλλία: απόληξης αφενός μεν μιας κινήματικής και ακτιβιστικής, αφετέρου δε μιας κρατικιστικής-πατερναλιστικής προσέγγισης των «σκοτεινών πτυχών» του παρελθόντος, που μάλιστα δεν αφορά μόνο τραυματικά και επίμαχα ιστορικά γεγονότα, τα οποία έλαβαν χώρα στο γαλλικό έδαφος, και κυρίως τη συνέργεια του Καθεστώτος του Vichy στον εκτοπισμό και την εξόντωση ικανού αριθμού των Εβραίων της Γαλλίας, αλλά και τη σχέση του με τη συνέχεια των θεσμών και την πολιτικο-ιδεολογική παράδοση της Τρίτης Δημοκρατίας (1871-1940). Η υπερευαισθησία του γαλλικού κράτους και ειδικά του Κοινοβουλίου (Βουλή και Γερουσία), στο οποίο, με την υπερβολή του ζηλωτή, έχουν κατατεθεί προτάσεις ψήφισης νόμων, που επιδιώκουν την αναγνώριση ως γενοκτονιών τόσο της καταστολής της αντεπανάστασης στη Βανδέα το 1793¹⁹ όσο και του λιμού στην Ουκρανία το 1932 (που κόστισε τη ζωή 5.000.000 ανθρώπων), επεκτείνεται και σε γεγονότα της

18 Marc Ferro, *Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος 1914-1918*, μετάφραση Τζίνα Κατσιλιέρη, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, ²1997· Guy Pedroncini, *Les mutineries de 1917*, Παρίσι, PUF, 1967· του ίδιου, «Les mutineries de 1917 dans l'armée française», *Historiens et Géographes* 315 (Juillet-août 1987) 1485-1496· Jean-Jacques Becker, *1917 en Europe. L'année impossible*, Βρυξέλλες, Complexe, 1997· Niall Ferguson, *Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία 1914-1918*, μετάφραση Καρολίνα Χάγερ, επιμέλεια έκδοσης Κώστας Κοκκορόγιαννης, Αθήνα, Ιωλκός, 2008.

19. Η αντεπαναστατική εξέγερση της Βανδέας επιλέχθηκε ως παράδειγμα της εθνικής αντι-μνήμης που αντιπροσωπεύει, καθώς προέκυψε από την ανάγκη αντίστασης στην «τρομοκρατική» και «ολοκληρωτική» λογική της Γαλλικής Επανάστασης και της Δημοκρατίας. Ενώ όμως μέχρι τον ύστερο 20ό αιώνα η αντι-μνήμη της Βανδέας είχε ως ορίζοντα το γαλλικό έθνος-κράτος, στις μέρες μας επιχειρείται να οικουμενοποιηθεί, δεδομένου ότι αντιμετωπίζεται ως αρνητική κληροδοσία που αφορά ολόκληρη την ανθρωπότητα συμβολίζοντας τις απαρχές των εγκλημάτων του ολοκληρωτισμού. Θεωρείται δηλαδή η περιοχή της Βανδέας ως «ο τόπος της πρώτης μαζικής σφαγής, της πρώτης γενοκτονίας» που έθεσε σε εφαρμογή η ολοκληρωτική ιδεολογική πρακτική.

ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας ιστορίας. Γάλλοι πολιτικοί επικαλούνται την αρετή, τις αγνές προθέσεις και την εξεγερμένη συνείδηση ενός φιλελεύθερου κοινοπολιτικού ανθρωπισμού πιστεύοντας ότι επιφέρουν καίριο πλήγμα κατά του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και της παντοειδούς τυραννίας με την αναδρομικότητα της προβολής ηθικών προταγμάτων και δεσμευτικών αξιών του παρόντος στο παρελθόν, για την κατοχύρωση και υιοθέτηση των οποίων χρειάστηκαν όμως μακροχρόνιοι αγώνες της ανθρωπότητας. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, ιδεολογικοποιούν προγραμματικά την ιστορία και στρώνουν το έδαφος –έστω και χωρίς να το αντιλαμβάνονται– στην «ενεαία σχέση» και στον νεοπουριτανικό ολοκληρωτισμό της υποκριτικής πολιτικής ορθότητας των καιρών.²⁰

Η εξελισσόμενη κοινωνικο-πολιτική και δικαστική διαμάχη πρωτίστως για το Καθεστώς του Vichy και δευτερευόντως για τη γαλλική Εθνική Αντίσταση, που ρευστοποιεί τη συλλογική μνήμη και δημιουργεί ρήγματα στον τρόπο πρόσληψης του πρόσφατου παρελθόντος, διαμορφώνει και το βασικό πλαίσιο του νομικισμού της μνήμης στη Γαλλία. Ο Henry Roussio έχει κατασκευάσει δυο συστήματα περιοδολόγησης των τρόπων αντιμετώπισης του τραύματος του Vichy και του Ολοκαυτώματος στη γαλλική κοινωνία.

Το πρώτο επικαλείται μόνο την ιατρικο-ψυχαναλυτική μεταφορά του τραύματος και του συλλογικού συνδρόμου κάνοντας λόγο για τέσσερις αλληλοδιάδοχες φάσεις: α) την ατελή εργασία συλλογικού πένθους και τον βίαιο κορεσμό των τραυματικών αναμνήσεων της περιόδου 1944-1954, β) την απώθηση και αποσιώπηση της τραυματικής εμπειρίας ή και τη σποραδική και μεμονωμένη αναθέρμανση του ενδιαφέροντος γι' αυτήν κατά τις δύο επόμενες δεκαετίες περίπου (1954-1971), γ) τη σύντομη, σπασμωδική, αλλά και δυναμική επανεμφάνιση του απωθημένου (1971-1974) εξαιτίας του κλονισμού που προκάλεσαν στη γαλλική διανόηση και την κοινή γνώμη αφενός μεν η κινηματογραφική ταινία του Marcel Ophuls *Le Chagrin et la pitié*,²¹ αφετέρου δε τα ιστοριογραφικά έργα του Robert Paxton και του Zeev Sternhell, ενός αμερικανού και ενός ισραηλινού ιστορικού, χωρίς ωστόσο να παραγνωρίζεται και η επίδραση

20. Έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι αντιπαραθέσεις δια του τύπου των Jean-Pierre Azéma και Gérard Noiriel, «Faut-il abroger les lois mémorielles?», *L'Express*, 2 Φεβρουαρίου 2006, καθώς και των Françoise Chandernagor και Jean-Claude Gaysso, «Faut-il légiférer sur l'histoire?», *Le Figaro magazine*, 11 Οκτωβρίου 2008, όπως επίσης η συζήτηση μεταξύ των Pierre Nora, Jacques Julliard και Claude Lanzmann με τον τίτλο «Pourquoi légiférer sur l'histoire?», *Nouvel Observateur*, 8 Οκτωβρίου 2008. Για το ζήτημα βλ. επίσης Charles Heimberg, *ό.π.*, ειδικά σ. 168-170.

21. Η ταινία ολοκληρώθηκε το 1969 και προβλήθηκε αρχικά στη Δυτική Γερμανία, την Ολλανδία, την Ελβετία καθώς και στις ΗΠΑ. Όμως η πρώτη προβολή της ενώπιον του γαλλικού κοινού, μετά από μια φάση άτυπης απαγόρευσης, πραγματοποιήθηκε μόλις το 1971 προσελκύνοντας το ενδιαφέρον περίπου 600.000 θεατών.

που άσκησε η κινηματογραφική ταινία του Alain Resnais *Nuit et Brouillard* (1956), και, τέλος, δ) την «έκρηξη της μνήμης» στις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα και τη συλλογική ψύχωση που προκάλεσε οδηγώντας τόσο στην υπερμνησία του τραύματος στο δημόσιο λόγο και χώρο, όσο και στη δικαστική αναψηλάφηση του επίμαχου παρελθόντος.²²

Στο δεύτερο σύστημα περιοδολόγησης ο Rousso κάνει λόγο για μια ακολουθία τριών αντιθετικών ζευγμάτων που δεσπόζουν στο συλλογικό φαντασιακό του γαλλικού λαού: πριν τη δεκαετία του 1970 κυριαρχεί η αντίθεση (πατριώτες vs. συνεργάτες του εχθρού/προδότες) (πρώτη φάση της εκκαθάρισης και του καταλογισμού ευθυνών, η οποία τερματίζεται το 1953 με τη θέσπιση των νόμων που προβλέπουν την αμνήστευση για εγκλήματα προδοσίας και συνεργασίας με τον εχθρό). Η αντίθεση αυτή παραπέμπει κατ' ευθείαν στον ιστορικό ιδρυτικό μύθο της καθολικής, παλλαϊκής και ενιαίας Εθνικής Αντίστασης και στη λατρεία των ηρώων της (μεταφορά της τεφροδόχης του Jean Moulin από το νεκροταφείο Père Lachaise στο Πάνθεον στις 19 Δεκεμβρίου το 1964).²³ Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και προδήλως εξαιτίας των βιβλίων του Paxton και του Sternhell, που διερευνούσαν τις ρίζες, τη γενεαλογία και την ενδημικότητα της φασιστικής ιδεολογίας στη Γαλλία, δομήθηκε ένα νέο αντιθετικό δίπολο, στον θετικό πόλο του οποίου βρισκόταν ο αντιφασισμός, ενώ στον αρνητικό ο φασι-

22. Henry Rousso, *Le Syndrome de Vichy de 1944 à nos jours*, Παρίσι, Seuil, 1987· του ίδιου, *Vichy, un passé qui ne passe pas*, Παρίσι, Fayard, 1994, όπως επίσης (σε συνεργασία με τον Eric Conan) *L' événement, la mémoire, l'histoire*, Παρίσι, Gallimard, 2001.

23. Ο Philippe Burrin, *La France à l'heure allemande: 1940-1944*, Παρίσι, Seuil, 1995, διακρίνει τον γαλλικό πληθυσμό κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής σε τρεις κατηγορίες: α) στους ενεργούς αντιστασιακούς, β) στους ενεργούς συνεργάτες του εχθρού, ομάδα από την οποία μόνο ποσοστό 8,8% προερχόταν από την εργατική τάξη και μόνο 12,2% από την αγροτική, και γ) στους συμβιβασμένους, οι οποίοι είχαν προσαρμοστεί στη νέα, οδυνηρή οπωσδήποτε, κατάσταση προσπαθώντας να επιβιώσουν. Για τον Jean-Paul Sartre όμως, έναν από τους στυλοβάτες του μύθου της παλλαϊκής αντιφασιστικής αντίστασης, οι συμβιβασμένοι θα έπρεπε να θεωρηθούν -ως προς το φρόνημα τουλάχιστον- αντιστασιακοί, δεδομένου ότι υπέμεναν καρτερικά το ζυγό προσδοκώντας την απελευθέρωση. Ο Σαρτρ είχε τη γνώμη ότι οι συνεργάτες του εχθρού δεν είχαν ιδεολογικά κίνητρα, λες και ο αντικοινοβουλευτισμός, ο αντισιμιτισμός (Céline) και ο φασισμός δεν είχαν διαμορφώσει τη δική τους δυναμική στη γαλλική κοινωνία οδηγώντας στο δοσίλογο Καθεστώς του Vichy. Αντίθετα, κατά τη γνώμη του, ήταν απλά και μόνο περιθωριακά στοιχεία ή παθολογικές προσωπικότητες (αναφέρεται ενδεικτικά στον ομοφυλόφιλο Robert Brasillach και στον αυτόχειρα φασίστα συγγραφέα Drieu La Rochelle), «μη αληθινά Γάλλοι», που επειδή είχαν εκβληθεί από την κοινότητα του γαλλικού έθνους, στρέφονταν βίαια εναντίον του εαυτού τους και της κοινωνίας τους. Κάτι, ωστόσο, που δεν είναι αληθές, όπως δείχνει λόγου χάρη η στελέχωση των ανώτερων και ανώτατων κλιμακίων του εξουσιαστικού μηχανισμού του Καθεστώτος του Vichy από πολιτικούς, συγγραφείς, ακαδημαϊκούς, δημοσιογράφους, γραφειοκράτες και απόφοιτους των «μεγάλων σχολών», όπως της Ecole Normale Supérieure (περίπτωση Robert Brasillach).

σμός. Τέλος, κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες, οι ιστορικές και ιδεολογικο-πολιτικές αντιθέσεις προσλαμβάνουν αποκλειστικά ηθικό χαρακτήρα και αφορούν κατ' εξοχήν τον καταλογισμό ευθυνών για το Ολοκαύτωμα. Διαμορφώνεται έτσι ένα εξίσου διχαστικό ζεύγμα που αντιπαραθέτει τους συνεργούς ή βουβούς συμπαράστατες σε όσους συνέτρεξαν τους Εβραίους της Γαλλίας βοηθώντας τους να διαφύγουν τον κίνδυνο του εκτοπισμού και του τελικού αφανισμού στα ναζιστικά στρατόπεδα.

Όμως η ιδιάζουσα δυναμική του ακτιβισμού και του νομικισμού της μνήμης στη Γαλλία δεν είναι διόλου άσχετη και με τους συμβολικούς πολέμους που ξέσπασαν στα πεδία της ιστοριογραφίας και της πολιτικής σκέψης αναφορικά με τη Γαλλική Επανάσταση, τον υπαρκτό σοσιαλισμό και γενικότερα τον κομμουνισμό. Πρωταγωνιστής και κατά κάποιον τρόπο και εμψυχωτής των συμβολικών αυτών διαμαχών στο δημόσιο λόγο, που πήραν καταλυτική τροπή μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, υπήρξε ο François Furet, συγγραφέας των εικονοκλαστικών, ταυτόχρονα όμως και προγραμματικά ιδεολογικοποιημένων, βιβλίων *Histoire de la Révolution Française* (1965) [σε συνεργασία με τον Denis Richet], *Penser la Révolution Française* (1978), *Dictionnaire historique de la Révolution Française* (1992) [σε συνεργασία με τη Mona Ozouf] και *Le passé d'une illusion. Essai sur l' idée communiste au XXe siècle* (1995). Ο Furet, έχοντας αφετηρία την προσέγγιση της Τρομοκρατίας της Γαλλικής Επανάστασης ως ιστορικής παρέκκλισης από τα ιδεολογικά προτάγματα του πολιτικού φιλελευθερισμού (*déravage*), οδηγήθηκε στη συνέχεια στη γενεαλογική συσχέτιση της Τρομοκρατίας με τον δαιμονοποιημένο μπολσεβικισμό, καταλήγοντας να την θεωρήσει μήτρα των επαναστατικών δυστοκιών, αλλά και των ολοκληρωτισμών του 20ού αιώνα. Εμφορούμενος από τη μανιχαϊκή σύλληψη της νεωτερικότητας ως πάλης ανάμεσα στις δυνάμεις του καλού (=φιλελευθερισμός) και του κακού (κομμουνισμός, ολοκληρωτισμοί) και αποδεχόμενος τη γενεαλογική σχέση μεταξύ της ριζοσπαστικής τροπής της Γαλλικής Επανάστασης και του κομμουνιστικού φαινομένου, σύμφωνα άλλωστε με το ερμηνευτικό σχήμα των Albert Mathiez, Albert Soboul και Claude Mazauric, οι οποίοι έβλεπαν στους Γιακωβίνους τους προδρόμους των Μπολσεβίκων, ο Furet αντιστρέφει το αξιακό πρόσημο της κομμουνιστικής μεσσιανικής γενεαλογίας εξορκίζοντας την ίδια την ιδέα του επαναστατικού μετασχηματισμού ή καθιστώντας την αδιανόητη. Υποστηρίζει λοιπόν ότι ο «μετα-ολοκληρωτικός» άνθρωπος, έχοντας συνείδηση της καταστροφικής δυναμικής των ολοκληρωτικών οραματισμών, «είναι καταδικασμένος να ζήσει σε ένα κόσμο που δεν προστίθεται να αλλάξει», ακριβώς επειδή νοείται ως ο καλύτερος δυνατός.

Το σχήμα του Furet, που αντανακλά την ατμόσφαιρα της ψυχροπολεμικής θεωρίας («του κόκκινου και του μαύρου φασισμού») ή του δισυπόστατου ολοκληρωτισμού, όπως επίσης το ιδεολόγημα του «τέλους της Ιστορίας», δη-

μιούργησε επιγόνους με πρόδηλα καταγγελτικό και κατηχητικό χαρακτήρα, που άσκησαν δραστικότερη επιρροή στα ΜΜΕ επιτυγχάνοντας την ιδεολογική ηγεμονία. Ενδεικτικότερες είναι οι περιπτώσεις α) της *Μαύρης Βίβλου* του κομμουνισμού. *Εγκλήματα, τρομοκρατία, καταστολή* (γαλλική έκδοση 1997, ελληνική: Εστία 2001), εκδοτικού εγχειρήματος ωμής προπαγάνδας, τον στρατηγικό σχεδιασμό και την ευθύνη του οποίου είχε κυρίως ο Stefan Courtois, β) του βιβλίου του Patrice Gueniffey *La politique de la Terreur. Essai sur la violence révolutionnaire 1789-1794* (2000), αλλά και γ) του περίφημου για τη σχηματικότητα και την ιδεολογική του προκατάληψη *Dictionnaire du communisme* (Larousse, Παρίσι 2007), την επιστημονική επιμέλεια του οποίου είχε και πάλι ο Courtois.²⁴ Ο λόγιος και ο εργαλειακός αντικομμουνισμός του Furet και του Courtois αντίστοιχα συγκροτούν το υπόβαθρο της πρωτοβουλίας της κοινοβουλευτικής συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία, κάνοντας κατάχρηση της ιστορικής αναγκαιότητας αποτίμησης του κομμουνιστικού φαινομένου και αποκρύπτοντας τεχνηέντως τον αντικομμουνισμό της κάτω από τον πέπλο της «αντικειμενικής επιστημονικής ουδετερότητας», υιοθέτησε στις 25 Ιανουαρίου 2005 (με ψήφους 99 υπέρ, 42 κατά και 12 αποχές) την απόφαση για «διεθνή καταδίκη των εγκλημάτων των κομμουνιστικών καθεστώτων». Η γενικευτική και δαιμονοποιητική αυτή θεώρηση του κομμουνισμού διαγράφει με χονδροειδείς χειρισμούς τις εθνικές ιδιαιτερότητες, τους εγγενείς ανταγωνισμούς, τα αντιπολιτευτικά μέτωπα και την εσωτερική ιδεολογικοπολιτική διαπάλη, ενώ παράλληλα ποινικοποιεί αναδρομικά το παρελθόν και εξορίζει το αξιακό φορτίο και την ιστορική δυναμική της κομμουνιστικής ουτοπίας, θεωρώντας τον κομμουνισμό τη μία από τις δύο συνιστώσες του ολοκληρωτισμού και για τον λόγο αυτό την καταδίκη του οριστική και τελεσίδικη, αλλά, συγχρόνως, και την ηθική, ιδεολογική και πολιτική επικράτηση του ενιαίου και δήθεν εσωτερικά αδιαφοροποίητου φιλελευθερισμού ιστορικά αναγκαία, δεδομένη και αναμφισβήτητη.²⁵

24. Αναφορικά με τα ιστοριογραφικά και ιδεολογικά διακυβεύματα της συγκρότησης και της κοινωνικής αναπαραγωγής της μνήμης του κομμουνισμού στη Γαλλία βλ. Bernard Pudal, «Le communisme français: mémoires défaites et mémoires victorieuses depuis 1989», Pascal Blanchard και Isabelle Veyrat-Masson (επιμ.), *ό.π.*, σ. 117-127.

25. Zeev Sternhell, *Ο Αντι-διαφωτισμός από τον 18ο αιώνα ως τον Ψυχρό Πόλεμο*, μετάφραση Άννα Καρακατσούλη, επιμέλεια Αλέξανδρος Κιούπκιολης, Αθήνα, Πόλις, 2009, σ. 461-513 και ιδίως 514-539, καθώς επίσης σ. 612-626. Για τον απόηχο του δυτικού ιστοριογραφικού αναθεωρητισμού στην ελληνική ιστοριογραφία και τη σχέση του με τον ελληνικό βλ. Θανάσης Δ. Σφήμας, «Οι εκπλήξεις που ακόμη δεν ήλθαν: γράφοντας τη διεθνή ιστορία της μεταπολεμικής περιόδου μετά το 1991», *Ουτοπία* 82 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2008), αφιέρωμα με τίτλο «Ξαναγράφοντας την Ιστορία», σ. 85-100, ειδικά σ. 95-97.

Ο βασικός πόλος άσκησης κριτικής και αντίστασης κατά της παρεμβατικής και νομιμιστικής λογικής του γαλλικού κράτους στο ζήτημα της σχέσης μνήμης και επίσημης ιστορίας είναι η κίνηση «Ελευθερία για την ιστορία», η οποία πήρε σάρκα και οστά με το κείμενο διαμαρτυρίας που δημοσίευσαν στην εφημερίδα *Libération* στις 13 Δεκεμβρίου 2005 επιφανείς ιστορικοί (Naquet, Rémond, Nora, Ferro, Vernant, Azéma, Becker, Prost, Vaisse, Decaux, Chandernagor, Badinter, Julliard, Milza, Winock, Leclant, Ozouf, Perrot) καταγγέλλοντας την άσκηση διώξεων σε βάρος ιστορικών.

Αξίζει όμως να αναφερθούμε και σε έναν άλλο, λιγότερο ενδεχομένως ισχυρό πόλο, ο οποίος συγκροτήθηκε στις 17 Ιουνίου του 2005 φέροντας την ονομασία «Comité de vigilance face aux usages publics de l'histoire» /CVUH (Επιτροπή επαγρύπνησης για τις δημόσιες χρήσεις της ιστορίας). Ηγετική μορφή στις τάξεις της είναι ο Gérard Noiriel. Ως πρωταρχικό της σκοπό έχει θέσει την υπεράσπιση της επιστημονικής πειθαρχίας και της αυτονομίας της ιστορίας (και όχι της αποκλειστικότητάς της στην ερμηνεία του παρελθόντος) -στο όνομα της οικουμενικής δεσμευτικότητας του ιστορικού λόγου και της επιστημονικής ιστοριογραφικής παράδοσης- από τα πλήγματα που της επιφυλάσσουν οι ιδεολογικές αναγνώσεις του παρελθόντος και ο πληθωρισμός της μνήμης.

Συγκεκριμένα, η κριτική της «Επιτροπής Επαγρύπνησης» στρέφεται εναντίον των ετερόκλητων χρήσεων του ιστορικού παρελθόντος στη δημόσια σφαίρα από το κράτος, αλλά και από «μικρο-ομάδες (groupuscules) που χειραγωγούν τη μνήμη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους» ή και από θυματοποιημένες κοινότητες τραυματικών βιωμάτων, οι οποίες δημιουργούν μια υπερδιόγκωση του ρόλου της μνήμης. Στρέφεται επίσης εναντίον ορισμένων ατυχών και επικίνδυνων για την ίδια την ύπαρξη της επιστημονικής ιστοριογραφίας, ταυτόχρονα ωστόσο και εξεζητημένων και ιδεολογικά φαλκιδευμένων νομοθετικών πρωτοβουλιών, με χαρακτηριστικότερη αυτή του άρθρου 4 του Νόμου της 23^{ης} Φεβρουαρίου 2005 (βλ. παρακάτω).²⁶ Το άρθρο αυτό, όπως θα δούμε στη συνέχεια, υποτάσσει την τεκμηριωμένη, ορθολογική και τελούσα πάντοτε υπό διαβούλευση και αμφισβήτηση επιστημονική κρίση στην κρατικά κατευθυνόμενη αξιολογική ιδιαιτελία, επιτάσοντας στους συντάκτες των αναλυτικών προγραμμάτων και στους συγγραφείς των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας και βεβαίως στους μάχιμους εκπαιδευτικούς να τονίζουν και τις θετικές διαστάσεις της γαλλικής αποικιοκρατίας, συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση της θετικής συλλογικής αυτοεικόνας του γαλλικού έθνους και εμμέσως πλην σαφώς στην απόσχιση των ευθυνών της Γαλλίας για την αποικιοκρατική καταδυνάστευση πολλών λαών. Με τον τρόπο αυτό όμως, όπως υποστηρίζει ο Noiriel, ο ίδιος ο γάλλος νομοθέτης δίνει το έναυσμα για την έκρηξη συμβολικών πολέμων στο

26. Gérard Noiriel, «A propos de la "liberté de l'historien"», cvuh.free.fr

γαλλικό πολυπολιτισμικό σχολείο και μάλιστα στο πλαίσιο του μικρόκοσμου μιας σχολικής τάξης.

Προσπαθώντας να διαδώσει τις θέσεις και την επιχειρηματολογία της, η «Επιτροπή επαγρύπνησης» οργάνωσε τοπικούς πυρήνες στη γαλλική επικράτεια και συσπείρωσε ικανό τμήμα της πανεπιστημιακής κοινότητας των ιστορικών, των ερευνητών και των εκπαιδευτικών που διδάσκουν το μάθημα της ιστορίας θέλοντας να συμβάλει «σε ένα κριτικό διάλογο μεταξύ «ειδικών» και «μη ειδικών»», να συνδέσει το πεδίο της ακαδημαϊκής γνώσης με τη δημόσια σφαίρα, «να βοηθήσει τους πολίτες να σχηματίσουν τη δική τους αυτόνομη άποψη για το παρελθόν», παρέχοντας τα κατάλληλα νοητικά εργαλεία για την «αποκωδικοποίηση των ιδεολογικών χρήσεων του παρελθόντος».²⁷

Η «Επιτροπή επαγρύπνησης» διαφοροποιείται από την οργάνωση «Ελευθερία για την ιστορία» στα ακόλουθα σημεία:

Πρώτον, σε αντίθεση με την «Ελευθερία για την ιστορία», η οποία απορρίπτει προγραμματικά και χωρίς περιστροφές και επιφυλάξεις κάθε είδους κρατική παρέμβαση αναφορικά με την πρόσληψη και ερμηνεία του παρελθόντος –αν και πολλοί στις τάξεις της αντιλαμβάνονται τη σκοπιμότητα του πρώτου μνημονικού νόμου αναφορικά με την ποινικοποίηση της άρνησης του Ολοκαυτώματος–, η «Επιτροπή Επαγρύπνησης» αποδέχεται υπό όρους τη δυνατότητα διακριτικής και αξιακά ουδέτερης παρέμβασης της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας στο ζήτημα της διαχείρισης και ερμηνείας του παρελθόντος. Οι όροι αυτοί συντρέχουν όταν η παρέμβαση του κράτους δεν έχει σκοπό την ιδεολογική εγγάραξη ή χειραγώγηση, όπως επίσης όταν η θεσμική αυτή δυνατότητα συνάδει με, αλλά και προστατεύει το δικαίωμα κάθε πολίτη να διαμορφώνει και να διαδίδει τις απόψεις του εάν βεβαίως αυτές δεν αντιβαίνουν στις ύπατες, κανονιστικές και καθολικές αξίες του δυτικού πολιτισμού και της δημοκρατίας. Δεύτερον, η «Επιτροπή επαγρύπνησης» θεωρεί αναγκαία τη θέσπιση των τριών πρώτων Μνημονικών νόμων, που αφορούν, όπως θα δούμε στη συνέχεια, το Ολοκαύτωμα, την Γενοκτονία των Αρμενίων και την αναγνώριση των ευθυνών της Δύσης για τη δουλεία των Αφρικανών και το δουλεμπόριο. Είναι όμως, παράλληλα, ριζικά αντίθετη σε κάθε ενδεχόμενο φίμωσης της ιστοριογραφίας με διάυλο την κινδυνολογική, καταχρηστική και μαξιμαλιστική επίκληση των Νόμων της μνήμης στο πλαίσιο μιας υποκριτικής και εργαλειακής πολιτικής ορθότητας.²⁸

27. Nicolas Offenstadt, «L'histoire bling-bling», ό.π.

28. Η διαφοροποίηση των δύο αυτών επιστημονικών οργανώσεων, που τα μέλη τους ανέρχονται σε 1200 πανεπιστημιακούς καθηγητές και 50.000 εκπαιδευτικούς, έδωσε αφορμή στα γαλλικά ΜΜΕ να κάνουν λόγο για διάσπαση στους κόλπους της ιστοριογραφίας και για τη γαλλική εκδοχή της «Διαμάχης των ιστορικών». Χαρακτηρισμός υπερβολικός εάν απλώς ληφθεί υπόψη η εσωτερική ετερογένεια και ο πολυθεϊσμός των αξιών κάθε επιστημονικής κοινότητας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον G. Noiriel, βασικό στοιχείο του νοσηρού κλίματος που διαμορφώνει στις δυτικές και όχι μόνο κοινωνίες, με ενδεικτικότερη περίπτωση τη γαλλική, η ύπαρξη αλληλοσυγκρουόμενων μνημών και η ποινικοποίηση αποκλινουσών αναγνώσεων του παρελθόντος, είναι η κυριαρχική επιβολή—κατά τις τελευταίες δεκαετίες— του προτύπου της ιστορίας-μνήμης επί αυτού της ιστορίας-επιστήμης (αν και μέχρι τότε συγκροτούσαν—παρά την αντινομία τους— ένα λειτουργικό μάλλον διώνυμο). Πρόκειται για απόπειρα αφομοίωσης της ιστορίας από τη μνήμη, κυρίως της σύγχρονης ιστορίας και της ιστορίας του παρόντος χρόνου, μολοντί, όπως αναγνωρίζει ο Noiriel, η συγκρότηση ορισμένων ριζοσπαστικών κάποτε, αλλά καθιερωμένων πλέον γνωστικών περιοχών της ιστοριογραφίας (ιστορία του εργατικού κινήματος, ιστορία των γυναικών, ιστορία του Ολοκαυτώματος, ιστορία της μετανάστευσης) υπήρξε απόρροια τόσο της δράσης ακτιβιστικών κοινοτήτων μνήμης όσο και της απόπειρας υπέρβασης των «κραυγαλέων σιωπών» και της επιλεκτικότητας της επίσημης ιστοριογραφίας, που συνδέεται με την απουσία των ομάδων-θυμάτων, αλλά και των επίμαχων και τραυματικών ιστορικών γεγονότων από το δημόσιο λόγο.²⁹ Πρόκειται επίσης, όπως επισημαίνει, για μεταστροφή του δημόσιου ενδιαφέροντος προς μια μορφή χρήσης του παρελθόντος που δεν βασίζεται στην ιστορική κατανόηση και την ερμηνεία στη βάση δεσμευτικών, ταυτόχρονα όμως και ιστορικοποιημένων αξιών, μεθόδων και κανόνων, αλλά αντιθέτως στην αποτίμησή του με όρους δικανικούς, βιωματικούς ή υποκείμενους στο πρόταγμα της αναδρομικής απονομής ιστορικής δικαιοσύνης, καθώς και ευάλωτους στον υπερτονισμό της φρονηματιστικής και ομογενοποιητικής διάστασης της πρόσληψης του παρελθόντος. Βεβαίως ο Noiriel κάθε άλλο παρά νοσταλγεί τη ναρκισσιστική καθήλωση των ιστορικών στην προνομιακή θέση του αποκλειστικού διαχειριστή των ερμηνευτικών σχημάτων για το παρελθόν. Διεκδικεί απλώς το πεδίο αυτονομίας και το μερίδιο της κοινωνικής και πολιτικής ευθύνης που αναλογεί στην επιστημονική πειθαρχία της ιστορίας, σε ένα περιβάλλον ρευστό που επιφυλάσσει νέους ρόλους στον ιστορικό.³⁰

Συμπερασματικά, οι υπέρμαχοι του τρόπου αντιμετώπισης που υιοθετεί η «Επιτροπή Επαγρύπνησης» έναντι του πληθωρισμού της μνήμης, αλλά και έναντι του αναθεωρητικού ριζοσπαστισμού, θεωρούν ως αναγκαίο νομικό εξοπλισμό για την αυτοπροστασία της δημοκρατίας, αλλά και της ιστορικής επιστήμης, τόσο τον νόμο Gayssot, όσο και τους μεταγενέστερους νόμους που

29. Catherine Coquery-Vidrovitch, Gilles Manceron, Gérard Noiriel, «Les historiens n'ont pas le monopole de la mémoire», *Le Monde*, 7 Νοεμβρίου 2008, όπως έχει αναρτηθεί στο <http://cvuh.free.fr/spip.php?article210>.

30. Βλ. «Intervention de Gérard Noiriel devant la commission parlementaire sur les questions mémorielles», 27 Μαΐου 2008 στο: www/cvuh.free.fr

αναγνωρίζουν τη Γενοκτονία των Αρμενίων και το δουλεμπόριο ως εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας. Το βασικό επιχείρημα που προβάλλουν για την κομβική σημασία του νόμου Gayssot είναι ότι η εφαρμογή του επί σειρά ετών δεν είχε καμιά αρνητική συνέπεια στην ιστορική έρευνα και τη διδασκαλία της ιστορίας. Αμφισβητούν, παράλληλα, τον δήθεν αναχρονιστικό και καταχρηστικό χαρακτήρα του Νόμου Taubira με το επιχείρημα ότι διανοητές του Διαφωτισμού, όπως ο Condorcet, και επιφανείς εκφραστές του πνεύματος της Γαλλικής Επανάστασης, όπως ο Mirabeau, είχαν χρησιμοποιήσει για την ηθική καταδίκη του δουλεμπορίου αντίστοιχους, αν όχι ταυτόσημους, όρους και επιχειρήματα. Υπερασπίζονται επίσης τη λογική που διέπει το άρθρο 2 του σχετικού Νόμου επισημαίνοντας ότι δεν επιβάλλεται ένας συγκεκριμένος και ανελαστικός τρόπος διδακτικής προσέγγισης του δουλεμπορίου, αλλά επιχειρείται να δειχθεί το εύρος των διαθέσιμων ιστορικών πηγών και μέσω διδασκαλίας και να καταστεί σαφής η ιστορική ιδιαιτερότητα και σημασία του. Τέλος, αντιπαρέχονται τον ισχυρισμό περί αναχρονισμού στην αναγνώριση της Γενοκτονίας των Αρμενίων υποστηρίζοντας ότι ο όρος «έγκλημα εναντίον της ανθρωπότητας και του πολιτισμού» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά για να περιγράψει ακριβώς τα γεγονότα του 1915 στην κοινή δήλωση των υπουργών εξωτερικών της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας στις 24 Μαΐου 1915. Η ηθική αναγκαιότητα και η χρησιμότητα του σχετικού Νόμου δεν συνεπάγεται ωστόσο ότι πρέπει να προβλεφθούν ποινικές κυρώσεις αντίστοιχες με αυτές που αντιμετωπίζουν οι αρνητές του Ολοκαυτώματος.³¹

Στη συνέχεια θα αναφερθούν και θα σχολιαστούν οι νόμοι της μνήμης που θεσπίστηκαν στη Γαλλία από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ταυτόχρονα, θα καταβληθεί προσπάθεια για την ένταξη των νομοθετικών αυτών ρυθμίσεων στα ιστορικά τους συμφραζόμενα, καθώς και για την αναγωγή τους στο ευμετάβλητο πεδίο που συγκροτείται από τη δυναμική των σχέσεων που διαμορφώνονται μεταξύ κράτους, υπερεθνικών οργανισμών, μη κυβερνητικών οργανώσεων, κομμάτων, κοινοτήτων μνήμης, ομάδων συμφερόντων και επιστημονικών συσπειρώσεων, καθώς και από την άνιση πρόσβαση των προαναφερθέντων στο δημόσιο χώρο και λόγο. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή θα είναι έωλη εάν δεν γίνει προκαταρκτικά μια εξαιρετικά συνοπτική αναφορά στο νομικό καθεστώς που συνθέτει το τοπίο της συλλογικής ιστορικής μνήμης στη Γαλλία. Αυτό χαρακτηρίζεται ως εξής: α) Νόμος της 6ης Ιουλίου 1880, ο οποίος θεσπίζει την εθνική επέτειο της 14ης Ιουλίου, β) νομικό πλαίσιο που θεσπίζει τον εορτασμό των ιστορικών επετείων της 11ης Νοεμβρίου και της 8ης Μαΐου, γ) Νόμος της 14^{ης} Απριλίου 1954, που θεσπίζει την ημέρα μνήμης για τον εκτοπισμό των

31. Gilles Manceron, *ό.π.*, σ. 241-251, ειδικά σ. 247-249 και 249-251.

Εβραίων της Γαλλίας, δ) αντικατάσταση με τον Νόμο της 18ης Οκτωβρίου 1999 του δήθεν ουδέτερου όρου «επιχειρήσεις που διεξήχθησαν στη Βόρεια Αφρική»³² από τον όρο «πόλεμος της Αλγερίας και μάχες στην Τυνησία και το Μαρόκο», και ε) Νόμος της 10ης Ιουλίου 2000, ο οποίος θεσπίζει την ημέρα μνήμης των θυμάτων του ρατσισμού και του αντισημιτισμού, αναγνωρίζοντας, παράλληλα, τις ευθύνες του γαλλικού κράτους και αποδίδοντας τιμή στους γάλλους «Δικαίους των εθνών».³³

Νόμος Jean-Claude Gayssot³⁴ της 13ης Ιουλίου 1990

Ο νόμος αυτός ριζοσπαстиκοποιεί το πνεύμα ενός άλλου σχετικού νόμου του 1972, ο οποίος αφορούσε την καταπολέμηση του ρατσισμού στη Γαλλία, αν και από το 1964 το γαλλικό κοινοβούλιο είχε εντάξει την κατηγορία των εγκλημάτων εναντίον της ανθρωπότητας στο Ποινικό Δίκαιο της χώρας αναγνωρίζοντας συγχρόνως τη μη παραγραφσιμότητά τους.³⁵ Στην ουσία δηλαδή ο νόμος Gayssot επαναβεβαιώνει και επικαιροποιεί την αναθεώρηση του γαλλικού Ποινικού Κώδικα ώστε αυτός να περιλαμβάνει πλέον τόσο την κατηγορία της γενοκτονίας όσο και αυτή του εγκλήματος εναντίον της ανθρωπότητας. Ο Νόμος Gayssot επιχειρεί να θέσει εκποδών τον ρατσισμό, τον αντισημιτισμό, τη ξενοφοβία και κατ' εξοχήν την άρνηση του Ολοκαυτώματος, πρακτική που ακολούθησαν στη συνέχεια και άλλα ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Γερμανία το 1994 και το Βέλγιο το 1995. Επιβάλλοντας ποινή κάθειρξης ενός έτους και πρόστιμο 45.000 ευρώ στους παραβάτες πατάσσει την καταχρηστική εφαρμογή του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης που επιχειρείται μέσω της ψευδολογίας προάσπισης της ελευθερίας της ιστορικής έρευνας. Έχει ως γνώμονα τη λογική που είχε εγκαθιδρυθεί με το άρθρο 6 του Χάρτη του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου, το οποίο επισυνάφθηκε στη συμφωνία του Λονδίνου της 8ης Απριλίου 1945, αλλά και πιστοποιήθηκε με τις δίκες της Νυρεμβέργης, καθώς και με τις συναφείς δίκες που αφορούσαν την εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων στα στρατόπεδα θανάτου της Τρεμπλίνκα, του Άουσβιτς και των Κάτω Χωρών και οι οποίες διεξήχθησαν κατά σειρά στην Κολωνία (1962), στο Ντύσσελτορφ (1963-1964), στη Φρανκφούρτη (1964) και στο Μόναχο

32. Loi no. 99-882 du 18 Octobre 1999 relative à la substitution, à l' expression «aux opérations effectuées en Afrique du Nord», de l'expression «à la guerre d'Algerie ou aux combats en Tunisie et au Maroc».

33. Gilles Manceron, «La loi: régulateur ou acteur des guerres de mémoires?», στο: Pascal Blanchard και Isabelle Veyrat-Masson (επιμ.), *ό.π.*, σ. 241-242.

34. Ο Jean-Claude Gayssot γεννήθηκε το 1944 και υπήρξε βουλευτής του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος και υπουργός μεταφορών στην κυβέρνηση Lionel Jospin.

35. Tony Judt, *Postwar. A History of Europe since 1945*, Νέα Υόρκη, Penguin Press, 2005, σ. 816.

(1966-1967). Η λογική αυτή επιβάλλει να θεωρούνται οι ναζιστικές θηριωδίες απαράγραπτα εγκλήματα σε βάρος της ανθρωπότητας και, παράλληλα, να καλλιεργείται μια μορφή ιστορικής συνείδησης, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται αφενός μεν η ανάγκη συνεχούς αναψηλάφησης του επίμαχου παρελθόντος για τον καταλογισμό ευθυνών, αφετέρου δε το καθήκον μνήμης για τα πρωτόγνωρα και αποτρόπαια γεγονότα του 20ού αιώνα.

Εμμέσως, η έμφαση στο καθήκον μνήμης μας επαναφέρει ως ένα βαθμό στον κόσμο του ιερού, της λατρείας των προγόνων ως κατ' εξοχήν θυμάτων, στην ουσιοκρατική διάσταση του περιούσιου ομάδας-θύματος. Η προσέγγιση αυτή έχει πρωτίστως συναισθηματικό, ηθικό, παιδαγωγικό και φρονηματιστικό χαρακτήρα. Δεν προτάσσει τη σκοπιμότητα της κριτικής ιστορικής γνώσης και της σφαιρικής κατανόησης. Οι εμπνευστές και οι υπέρμαχοι αυτής της μνημονικής στρατηγικής υποστηρίζουν ότι η μνημονική καθήλωση σε ένα ιστορικό γεγονός, η διαρκής και πληθωριστική μνημονική ανάκληση του τραυματικού και επώδυνου παρελθόντος, —με τη χρήση ενός μόνο όρου (αυτού του αποδιοπομπαίου τράγου της Ιστορίας)—, σε τελική ανάλυση η υπερμνησία της καταστροφής, τόσο στη δημόσια σφαίρα όσο και στο επίπεδο της ατομικής συνείδησης, αποτρέπουν τον φόβο του «αποικισμού» του μέλλοντος από ανάλογα ιστορικά δεινά.

Ίσως η πιο επικίνδυνη για την ίδια την ιστορική έρευνα διάταξη που προβλέπει ο Νόμος Gayssot είναι το άρθρο 9, το οποίο δεν αρκείται στην τιμωρία του αναθεωρητισμού/αρνητισμού, αλλά ποινικοποιεί και τη δυνητική αμφισβήτηση ορισμένων «κοινών τόπων». Η διασταλτική ή αυθαίρετη ερμηνεία του άρθρου 9 ανοίγει ενδεχομένως την Κερκόπορτα για την αναίρεση της ίδιας της αξίας της ιστορικής έρευνας και της αναζήτησης της αλήθειας.

Στην πολιτική του διάστασης, ο Νόμος Gayssot αποτελεί, σε σημαντικό βαθμό, το επιστέγασμα της κινητοποίησης του εβραϊκού lobby της μνήμης (L'Association des fils et filles des déportés juifs de France), που ιδρύθηκε το 1979 και έχει ως πρωταγωνιστικές μορφές τους Serge και Beate Klarsfeld.³⁶ Η κινητοποίηση αυτή συνυπήρξε με την πολιτική βούληση να παταχθεί ο αναθεωρητισμός των ακροδεξιών αρνητών του Ολοκαυτώματος [αμφισβήτηση της ύπαρξης θαλάμων αερίων από τους Maurice Bardèche, Paul Rassinier, Rogé Garaudy,

36. Ένα τέτοιο κλίμα υπερεκμετάλλευσης της κοινωνικής και πολιτικής ευαισθησίας για το Ολοκαύτωμα οδηγεί σε επικίνδυνες και θεσμικά ανεπίτρεπτες υπερβολές, όπως αυτή η οποία αφορά την παράσταση του αρχιραβίνου της Γαλλίας προς τον πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας ώστε να γνωστοποιηθεί η ριζική διαφωνία της εβραϊκής κοινότητας για την πολιτική που επέλεξε η γαλλική κυβέρνηση αναφορικά με το Παλαιστινιακό Ζήτημα, αφού για τους Γαλλοεβραίους και λόγω ακριβώς του ειδικού βάρους του τραυματικού παρελθόντος η μόνη σοβαρή και δίκαιη πολιτική δεν μπορεί να είναι άλλη από την πλήρη ταύτιση του γαλλικού κράτους με τα συμφέροντα του Ισραήλ και τις στρατηγικές και τακτικές επιλογές της εκάστοτε ισραηλινής κυβέρνησης!

Robert Faurisson³⁷ στη δημόσια σφαίρα και στον ιστοριογραφικό λόγο, που μετά το 1967 εύρισκε εύηχοα ότα και σε αντιεβραϊκούς και φιλοπαλαιστινιακούς αριστερίστικους κύκλους.³⁸ Παράλληλα, όμως, υποβοηθήθηκε από την επιθυμία του γαλλικού κράτους να αμβλύνει την εξέαψη της κοινής γνώμης για τις δίκες των Klaus Barbie (1983-1987),³⁹ Paul Touvier (1989-1994),⁴⁰ και Maurice Papon (1981-1998),⁴¹ η διεξαγωγή των οποίων έθετε επιτακτικά το ζήτημα της ιστορι-

37. Ο Robert Faurisson είχε καταδικαστεί στις 3 Ιουλίου 1981 επειδή υποστήριξε την ριζικά αναθεωρητική άποψη ότι οι θάλαμοι αερίων και γενικότερα η βιομηχανικά οργανωμένη εξόντωση των Εβραίων «είναι ένα ιστορικό ψεύδος πάνω στο οποίο θεμελιώθηκε μια γιγαντιαία επιχείρηση πολιτικο-οικονομικής αισχροκέρδειας, από την οποία επωφελήθηκαν κατ' εξοχήν το κράτος του Ισραήλ και ο διεθνής σιωνισμός».

38. Για τον γαλλικό, αλλά και γενικότερα για τον ευρωπαϊκό και αμερικανικό αναθεωρητισμό-αρνητισμό βλ. και Pierre Milza, *Οι Μελανοχίτωνες της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα*, μετάφραση Γιάννης Κανυιάς, επιμέλεια Νικόλας Βουλέλης, Αθήνα, Scripta, 2004, σ. 266-321. Βλ. επίσης Michael Shermer & Alex Grobman, *Denying History. Who says the Holocaust never happened and why do they say it?*, Μπέρκλεϋ, Λος Άντζελες και Λονδίνο, University of California Press, 2002· D. D. Guttenplan, *The Holocaust on Trial, Νέα Υόρκη και Λονδίνο*, W. W. & Company, 2002· Robert Eaglestone, *Postmodernism and Holocaust Denial*, Icon Books UK–Totem Books USA 2001. Τέλος, βλ. το πρόσφατο και εξαιρετικά εμπειριστατωμένο βιβλίο του Stephen E. Atkins, *Holocaust Denial as an International Movement*, Κονέκτικατ και Λονδίνο, Praeger, Westport, 2009.

39. Πρόκειται για τον αρχηγό της Gestapo στη Λυών, ο οποίος βασάνισε μέχρι θανάτου τον αρχηγό της Γαλλικής Αντίστασης Jean Moulin συλλαμβάνοντάς τον στις 21 Ιουνίου 1943. Μετά την ήττα της Γερμανίας εγκαταστάθηκε στη Βολιβία, απ' όπου και μεταφέρθηκε το 1983 στη Γαλλία, για να φυλακιστεί στη Λυών και να δικαστεί. Η δίκη του Barbie διήρκεσε μόλις λίγες εβδομάδες και συγκεκριμένα από την άνοιξη έως τις αρχές καλοκαιριού του 1987, αλλά, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, η προετοιμασία της κράτησε τέσσερα χρόνια, αφού συνέπεσε με την (υπόθεση Aubrac) και ιδίως με τη δημόσια αναταραχή που προκάλεσε η υπόνοια κατάδοσης το 1943 του ήρωα της Εθνικής Αντίστασης Jean Moulin, ο οποίος είχε κατορθώσει, ακριβώς επειδή συσπείρωσε τόσο τις κομμουνιστικές όσο και τις γαλλοδικές δυνάμεις, να ενοπήσει την Αντίσταση. Ο Barbie πέθανε το 1991.

40. Συνεργάτης του Klaus Barbie και υπεύθυνος για τη στυγερή εκτέλεση επτά Γαλλοεβραίων στη Λυών τον Ιούνιο του 1944 σε αντίποινα για τη δολοφονία ενός επιφανούς συνεργάτη των κατακτητών. Διέφυγε τη σύλληψη επί πενήντα χρόνια όντας υπό την προστασία υψηλόβαθμων αξιωματούχων της Καθολικής Εκκλησίας. Το 1971 του δόθηκε χάρη από τον πρόεδρο Georges Pompidou. Τον Ιούνιο του 1972 ο Jacques Dérogy αποκάλυψε στοιχεία για την ενοχή του στο περιοδικό *L'Express*, γεγονός που δημιούργησε αίσθηση στην κοινή γνώμη και ανάγκασε τον Pompidou σε ειδική συνέντευξη τύπου να καλέσει τους Γάλλους να υπερβούν το επίμαχο και διχαστικό παρελθόν, χωρίς ωστόσο να κατασιγάσει την οργή ικανού τμήματος του γαλλικού λαού. Τελικά συνελήφθη στη Νίκαια το 1989 και κλείστηκε στις φυλακές. Απελευθερώθηκε όμως το 1991 επικαλούμενος λόγους υγείας. Το 1994 εισήχθη και πάλι σε δίκη. Πέθανε στη φυλακή το 1996.

41. Ανώτατος αξιωματούχος της Τέταρτης και της Πέμπτης Δημοκρατίας, όπως επίσης υπουργός στην κυβέρνηση Ραιμόν Μπαρ (1976-1981). Αρχηγός της αστυνομίας κατά την

κής και ηθικής αποτίμησης του Καθεστώτος του Vichy. Ενός ζητήματος-ταμπού που παρεμπόδιζε την ιστορική αυτογνωσία του γαλλικού λαού.

Στη δημόσια διαχείριση του προβλήματος του αρνητισμού-αναθεωρητισμού υπήρξε καταλυτική η συμβολή του βιβλίου του Βιντάλ-Νακέ *Les Assassins de la mémoire*, το οποίο εκδόθηκε το 1987. Στην ίδια συγκυρία εγγράφεται και η αναγνώριση εκ μέρους του προέδρου Ζακ Σιράκ στις 16 Ιουλίου 1995 των ευθυνών του γαλλικού κράτους για τις επιλογές και τις πρακτικές αξιωματούχων του Καθεστώτος του Vichy σε βάρος των Εβραίων της Γαλλίας, οι οποίες όμως δεν υπήρξαν αποτέλεσμα καταναγκασμού των δυνάμεων κατοχής επί των γαλλικών αρχών, όπως αυτάρεσκα κολακευόταν να πιστεύει έως τότε ένα τμήμα της γαλλικής πολιτικής ηγεσίας και κοινωνίας, και οι οποίες οδήγησαν στη θανάτωση 76.000 ανθρώπων στα ναζιστικά στρατόπεδα εξόντωσης. Η αναγνώριση αυτή, που κυρώθηκε από το Ανώτατο Γαλλικό Δικαστήριο (Συμβούλιο του Κράτους) στις 16 Φεβρουαρίου 2009,⁴² είχε ως υπόβαθρο τόσο τη μανιχαϊκή διάκριση της καλής/φωτεινής και της κακής/σκοτεινής Γαλλίας, όσο και –στον αντίποδα– την πεποίθηση ότι η ανωτερότητα ενός λαού είναι συνάρτηση της υπεύθυνης αναγνώρισης των λαθών του.

Σε αντίθεση με τη γενναία πρωτοβουλία του Σιράκ, οι προκάτοχοί του αντιτάχθηκαν σε κάθε απόφαση αναμέτρησης με το επίμαχο και τραυματικό παρελθόν. Ο Valéry Giscard d'Estaing, διάδοχος του Pompidou, θεώρησε αναγκαία την ιστορική λήθη αναπτύσσοντας μια πολιτιστική πολιτική ρετρομανίας, αλλά όχι και αναψηλάφησης του παρελθόντος, αφού άλλωστε τόσο ο πατέρας και ο θεός του όσο και ο παππούς του είχαν διαπιστωμένα στενότερη σχέση με το Καθεστώς του Vichy. Από την πλευρά του, ο σοσιαλιστής François Mitterrand, του οποίου τη φιλοπεταινική νεανική τοποθέτηση, τις υπηρεσίες που προσέφερε

περίοδο της μαζικής σφαγής Αλγεριανών διαδηλωτών στο Παρίσι στις 17 Οκτωβρίου 1961, την εγκληματική διάσταση της οποίας αναγνώρισε επίσημα η Εισαγγελία του Παρισιού (για ευνόητους λόγους) μόλις το 1999. Όταν υπηρετούσε ως γενικός γραμματέας στη διοικητική περιφέρεια του Bordeaux κατά την περίοδο του Καθεστώτος του Vichy ο Papon ήταν ο βασικός υπεύθυνος για τον εκτοπισμό των Εβραίων της περιοχής στα ναζιστικά στρατόπεδα. Στη δίκη του το 1997, η οποία διήρκεσε έξι μήνες, δεν έδειξε ίχνος μεταμέλειας και συμπάθειας για τα θύματά του. Η περίπτωση του αποδεικνύει επακριβώς τη συνέχεια του γαλλικού κράτους από τη συνθηκολόγηση της Γαλλίας έως τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Ο Papon κατάφερε, ωστόσο, προς το τέλος της γερμανικής κατοχής, να εξασφαλίσει για τον εαυτό του εύσημα συμμετοχής στη γαλλική αντιφασιστική αντίσταση. Απελευθερώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2002 έχοντας εκτίσει ποινή δεκαετούς κάθειρξης για διάπραξη εγκλημάτων εναντίον της ανθρωπότητας, επικαλούμενος την εύνοια του Νόμου της 4^{ης} Μαρτίου 2002, λόγω σοβαρής βλάβης της υγείας του. Αν και ο Papon κρίθηκε ένοχος για διάπραξη εγκλημάτων εναντίον της ανθρωπότητας, παρ' όλα αυτά του αναγνωρίστηκε το ελαφρυντικό ότι «δεν μπορούσε να γνωρίζει την ολέθρια μοίρα των εκτοπισμένων Εβραίων»!

42. Network of Concerned Historians, *Annual Report 2009*, September 2009, 33.

στο Καθεστώς του Vichy, αλλά και τη φιλική σχέση που διατηρούσε με τον ανώτατο αξιωματούχο του Καθεστώτος René Bousquet,⁴³ αποκάλυψε ο Pierre Réan στη βιογραφία του γάλλου προέδρου, εξακολούθησε για «εθνικούς», αλλά και προσωπικούς λόγους να τηρεί «ιησουϊτική στάση». Συγκεκριμένα, συνέχισε να αρνείται μέχρι το τέλος της ζωής του τις ευθύνες του γαλλικού κράτους για την εκτόπιση και τη θανάτωση των Εβραίων της Γαλλίας και κατά συνέπεια την ανάγκη κρατικής αναγνώρισης και μεταμέλειας, με το σκεπτικό ότι το Καθεστώς του Vichy υπήρξε μια «ιστορική παρένθεση» στη σύγχρονη γαλλική ιστορία, που μη έχοντας καμιά σχέση με τη γαλλική δημοκρατική παράδοση, αν και η ίδια η Τρίτη Δημοκρατία είχε εκχωρήσει το καλοκαίρι του 1940 δικτατορικές εξουσίες στον Pétain, είχε επιφέρει μόνο πρόσκαιρα τη λύση της συνέχειας των κρατικών θεσμών.⁴⁴ Παράλληλα, ο Mitterrand επιχείρησε να διατηρήσει ανέπαφο τον μύθο της σύσσωμης και ενιαίας Εθνικής Αντίστασης εναντίον των γερμανών κατακτητών, μετατοπίζοντας για ευνόητους λόγους το κέντρο βάρους στην ηρωική συμμετοχή της Αριστεράς. Συγχρόνως, ωστόσο, δεν έπαψε διόλου να διακηρύσσει την ακατάλυτη ενότητα του γαλλικού έθνους φροντίζοντας κάθε χρόνο από το 1987 και εξής να καταθέτει ανθοδέσμη στον τάφο του «νικητή και ήρωα του Verdun», προκαλώντας θύελλα διαμαρτυριών μεταξύ των μελών της εβραϊκής κοινότητας της Γαλλίας.

Όμως η αναγνώριση των ευθυνών του γαλλικού κράτους για την έμπρακτη συνεργασία του με τις γερμανικές αρχές με στόχο την εξόντωση του εβραϊκού πληθυσμού, και κατά συνέπεια η αναγωγή των Εβραίων στην κατ' εξοχήν ομάδα-θύμα στο γαλλικό συλλογικό φαντασιακό και κυρίως το καθήκον μνήμης που απέρρευσε από την οδυνηρή αυτή επίγνωση, επέφεραν δευτερογενώς τη δημόσια ενεργοποίηση και άλλων ομάδων-θυμάτων. Οι ομάδες αυτές μέσω των

43. Διοικητής της αστυνομίας του Καθεστώτος του Vichy, ο οποίος το 1942 διαπραγματεύτηκε με τις γερμανικές αρχές την παράδοση των Εβραίων, οι οποίοι προορίζονταν για εκτόπιση στα ναζιστικά στρατόπεδα. Δικάστηκε το 1949 κατά το πρώτο κύμα των εκκαθαρίσεων. Πριν εισαχθεί εκ νέου σε δικη δολοφονήθηκε από κάποιον «δικοσημιακό προβληματικό» τον Ιούνιο του 1993. Ο Mitterrand σε τηλεοπτική του συνέντευξη τον Σεπτέμβριο του 1994 αναγκάστηκε να αναγνωρίσει τη στενή του σχέση με τον Bousquet.

44. Tony Judt, *Postwar. A History of Europe since 1945*, ό.π., σ. 818-820. Ο Pierre Réan στο βιβλίο του *Une jeunesse française: François Mitterrand 1934-1947*, Παρίσι, Fayard, 1994 αποκάλυψε, προκαλώντας τον συγκλονισμό της γαλλικής, αλλά και της διεθνούς κοινής γνώμης, την προπολεμική συντηρητική ιδεολογική τοποθέτηση του γάλλου προέδρου, γεγονός που εξαλείφθηκε για δεκαετίες από τη συλλογική μνήμη λόγω της μεταγενέστερης συμμετοχής του στην Εθνική Αντίσταση. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι μετά την αποσιώρησή του από το Καθεστώς του Vichy ο Mitterrand ηγήθηκε της αντιστασιακής οργάνωσης MN-PGD, μέλος της οποίας υπήρξε και ο εκτοπισμένος στα στρατόπεδα του Μπούχενβαλντ, του Γκάντερσχαϊμ και του Νταχάου συγγραφέας του *Ανθρώπινου είδους* Ρομπέρ Αντέλμ. Μάλιστα ο Mitterrand βοήθησε τον Αντέλμ να επιστρέψει στη Γαλλία το 1945.

μηχανισμών πολιτικής πίεσης, δημοσιότητας και εκπροσώπησης που συγκρότησαν, απαίτησαν την κατ' αναλογίαν αναδρομική αναγνώριση και των δικών τους δεινών από το γαλλικό κράτος, δηλαδή την εγκαθίδρυση συμμετρικών και ισότιμων μνημονικών καθεστώτων. Το αίτημα αυτό, κεντρική πτυχή των πολιτικών ταυτότητας και παράγωγο μιας νέας δυναμικής θεσμοποίησης και οικουμενικοποίησης του λόγου περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολλαπλασίασε την επιμεριστική/παρτικουλαριστική μνήμη και κατακερμάτισε την ενιαία –αν και συχνά πλασματική και εξιδανικευμένη– μνήμη του έθνους-κράτους. Κλόνισε τους δεσμούς συνοχής και αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών παρεμβάλλοντας στο δίπολο κράτος–πολίτης μια ενδιάμεση πραγματικότητα, τη διωκόμενη εθνοτική, φυλετική, γλωσσική, θρησκευτική ομάδα, γεγονός που ακριβώς επειδή διασπά την κοινωνία των πολιτών σε επιμέρους ανταγωνιστικές ταυτότητες θέτει –δυσνητικά τουλάχιστον– σε κίνδυνο την ίδια την έννοια της λαϊκής κυριαρχίας και της ισότητας. Είναι αξιοσημείωτο ότι η «Ένωση των γιών και των θυγατέρων των Εβραίων που εκτοπίστηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα», ακριβώς λόγω της κανονιστικότητας της αρνητικής μνήμης του Ολοκαυτώματος αλλά και της αποτελεσματικότητας που είχαν οι δράσεις της ως κοινότητας μνήμης και παράλληλα ως ομάδας πίεσης, αποτέλεσε –για ευνόητους λόγους– το πρότυπο, ακόμα και στο επίπεδο της ονομασίας, για την «Κολλεκτίβα των θυγατέρων και των γιών των εκτοπισμένων Αφρικανών» (Coffad=Collectif des filles et fils d'Africains déportés). Δίπλα στην αρνητική μνήμη του Ολοκαυτώματος η Coffad επιδιώκει να συγκροτήσει μια νέα θρησκεία της μνήμης και ένα νέο καθήκον μνήμης, το Yovodah, που σηματοδοτεί την απανθρωπιά και τη βαρβαρότητα που επέδειξαν κατά συρροή οι λευκοί «πολιτισμένοι» Ευρωπαίοι στους λαούς της Αφρικής και στους έγχρωμους πληθυσμούς όλης της γης.

Νόμος της 29ης Ιανουαρίου 2001

Με τη θέσπισή του η Γαλλία προβαίνει στην αναγνώριση της γενοκτονίας του αρμενικού λαού από τον τουρκικό στρατό το 1915,⁴⁵ χωρίς, ωστόσο, να προβλέπει συγκεκριμένες ποινές στους αρνητές της. Ήδη όμως από τις 21 Ιουνίου 1995, με την επίκληση των άρθρων 1382 και 1383 του Γαλλικού Αστικού Κώδικα, δικαστήριο του Παρισιού είχε καταδικάσει, μετά από μήνυση του Forum des Associations Arméniennes de France και της Ligue Internationale contre le racisme et l'antisémitisme, τον επιφανή φιλότουρκο αμερικανό ιστορικό Bernard Lewis, ειδικό σε ζητήματα ισλαμολογίας και τουρκολογίας, επειδή αρνιόταν να αναγνωρίσει τον γενοκτονικό χαρακτήρα των γεγονότων του 1915 χρησιμοποι-

45. Taner Akçam, *Μια επείγουσα πράξη. Η Γενοκτονία των Αρμενίων και το ζήτημα της τουρκικής ευθύνης*, ό.π.. Βλ. επίσης Adam Jones, *Genocide. A Comprehensive Introduction*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, Routledge, 2006, σ. 101-119.

ώντας ως μοναδικό αντεπιχείρημα τον σχετικό ορισμό του Διεθνούς Δικαίου και όχι πληθώρα ιστορικών πηγών, αλλά και επειδή με τη στάση του αυτή προσέβαλε τη μνήμη νεκρών. Ήδη επίσης από το 1999 γινόταν λόγος για τη γενοκτονία σε βάρος των Αρμενίων στο σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας της τελευταίας τάξης του Γυμνασίου, επιλογή που λίγο αργότερα απέκτησε συστηματικό χαρακτήρα στα σχολικά εγχειρίδια τόσο του Γυμνασίου όσο και του Λυκείου, τα οποία εισήχθησαν το 2003.

Νόμος Taubira⁴⁶ της 21ης Μαΐου 2001

Ενώ πρωταρχικός σκοπός της πρώτης γενιάς μεταναστών στη Γαλλία ήταν η εύρεση εργασίας και της δεύτερης η αναγνώριση πολιτικών δικαιωμάτων, βασικός σκοπός της τρίτης γενιάς μεταναστών είναι η δημόσια ορατότητα, η ενσωμάτωση της ιστορίας των αποκλεισμένων πληθυσμών σε ένα ενιαίο εθνικό αφήγημα και βεβαίως η πλήρης πολιτική και κοινωνική ισότητα στο σύγχρονο πολυπολιτισμικό περιβάλλον μιας πλουραλιστικής δυτικής δημοκρατίας. Σε συμβολικό επίπεδο, ο τρίτος αυτός σκοπός άρχισε να γίνεται πραγματικότητα με τη ψήφιση του νόμου Taubira. Με μια κίνηση αναδρομικής απονομής ιστορικής δικαιοσύνης και έκδηλου ιστορικού αναχρονισμού, εφόσον η έννοια «έγκλημα εναντίον της ανθρωπότητας» προβάλλεται στην ιστορική σκηνή της προνεωτερικότητας, αλλά και λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη το ειδικό βάρος του γεγονότος ότι 18.000.000 άτομα από τον σημερινό πληθυσμό της Γαλλίας έλκουν την καταγωγή τους από μη ευρωπαϊκές περιοχές του πλανήτη, ενώ και ένας στους τέσσερις Γάλλους «έχει τουλάχιστον έναν παππού ή μια γιαγιά γεννημένους εκτός Γαλλίας», σύμφωνα με το Εθνικό Ινστιτούτο Δημογραφικών Σπουδών, ο νόμος Taubira προβαίνει στην αναγνώριση των εκμεταλλευτικών και γενοκτονικών πρακτικών του δουλεμπορίου και της δουλείας των Αφρικανών από τον 15ο αιώνα και εξής, στις οποίες προσδίδεται μάλιστα απαράγραπτος χαρακτήρας. Πρόκειται βεβαίως μόνο για εκείνες τις πρακτικές που αφορούν τη γαλλική και την ευρωπαϊκή ιστορία και έλαβαν χώρα στον Ατλαντικό και τον Ινδικό Ωκεανό· για πρακτικές, που όμως, όπως οφείλουμε να αναγνωρίσουμε, είχαν για πρώτη φορά καταγγεληθεί από τον ανάγλυφο αντιρατσιστικό λόγο του γαλλικού Διαφωτισμού.⁴⁷

46. Η Christiane Taubira (1952), εισηγήτρια του ομώνυμου νόμου, γεννήθηκε στη γαλλική Γουιάνα. Είναι βουλευτής από το 1993. Το 1997 εντάσσεται στο Σοσιαλιστικό Κόμμα. Στις προεδρικές εκλογές του 2002 ήταν υποψήφια του Αριστερού Ριζοσπαστικού Κόμματος (PRG) κερδίζοντας μόλις το 2,32 των ψήφων, το ένα πέμπτο των οποίων προερχόταν από τους ψηφοφόρους των παλαιών αποικιών. Τον ίδιο χρόνο αναλαμβάνει τα καθήκοντα του αντιπροέδρου του PRG, σύντομα όμως επανέρχεται στους κόλπους του Σοσιαλιστικού Κόμματος.

47. Ο Zeev Sternhell, *Ο Anti-Διαφωτισμός. Από τον 18^ο αιώνα ως τον Ψυχρό Πόλεμο*, ό.π., σ. 354 επισημαίνει ιδιαίτερα την περίπτωση του Βολταίρου. Ξεχωρίζουν όμως και οι περιπτώσεις των Condorcet και αββά Grégoire.

Παράλληλα, ο νόμος Taubira δεσμεύει για πρώτη φορά τους συντάκτες των αναλυτικών προγραμμάτων και τους συγγραφείς των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας και κοινωνικών επιστημών να αποδίδουν την αρμόζουσα θέση στα σχετικά ιστορικά και θηρικά ζητήματα, ανοίγοντας με τον τρόπο αυτό –και παρά τις προφανείς ευγενείς προθέσεις των εμπνευστών του, οι οποίοι θέλησαν να απονεύμουν αναδρομικά και συμβολικά ιστορική δικαιοσύνη– τους ασκούς του Αιόλου για ένα νέο κύμα ιδεολογικής εργαλειοποίησης της ιστορικής μνήμης. Μια τέτοια ευαισθησία, ωστόσο, διόλου δεν είχε επιδειχθεί ούτε από το επίσημο γαλλικό ιστορικό αφήγημα ούτε από τη γαλλική ιστοριογραφία (από τον Jules Michelet έως τον Pierre Nora). Η τελευταία είτε αποσιώπησε συνολικά είτε περιθωριοποίησε τόσο το φαινόμενο του δουλεμπορίου και της δουλείας, όσο και τις αντιστασιακές ενέργειες και τις απόπειρες χειραφέτησης των έγχρωμων δούλων (Saint-Domingue 1793, Δεύτερη Δημοκρατία 1848), εγκλωβίζοντας τη γαλλική ιστορία στα στενά όρια των συνόρων του γαλλικού κράτους και του λευκού της πληθυσμού και αφήνοντας τα τραυματικά βιώματα των δούλων να αποτυπωθούν κατ' αποκλειστικότητα σχεδόν στη λαϊκή τους κουλτούρα.⁴⁸

Πέντε χρόνια μετά την θέσπιση του νόμου Taubira, και συγκεκριμένα το 2006, ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας θέσπισε την 10^η Μαΐου ως ημέρα μνήμης των δεινών που επισώρευσε η δουλεία, ενώ στις μέρες μας πολλαπλασιάζονται οι επετειακές εκδηλώσεις και οι τόποι μνήμης για το δουλεμπόριο των Αφρικανών. Πόλεις, όπως η Nantes και το Bordeaux αναγορεύονται σε μνημονικά σύμβολα των δεινών που υπέστησαν οι Μαύροι σκλάβοι.

Είναι ευνόητο ότι, παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται, οι νομοθετικές ρυθμίσεις δεν συστοιχούν με τη βραδυπορία των νοοτροπιών, την αντίσταση που προβάλλει η κυρίαρχη ιδεολογία και τις κοινωνικές πρακτικές. Σύμφωνα με τα πορίσματα έρευνας που διενήργησε το Γαλλικό Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, η οργανική ένταξη του ζητήματος της μετανάστευσης και της ιστορικότητάς του στα προγράμματα και τα εγχειρίδια του γαλλικού σχολείου παρακολουθεί την αμηχανία, τη σπασμωδικότητα και την αμφιθυμία που επιδεικνύει η ίδια η γαλλική κοινωνία, η οποία θωρακισμένη πίσω από τον ρεπουμπλικανισμό, την έννοια του πολιτικού έθνους και του ουδετερόθηρσκου εκκοσμικευμένου κράτους αρνείται να κατανοήσει ότι οι ετερότητες εμπεριέχονται εκ των πραγμάτων τόσο στη διαχρονική όσο και κυρίως στη συγχρονική της ταυτότητα και ιστορική συνείδηση. Παρά την πρόοδο που έχει συντελεστεί κατά τα τελευταία χρόνια,

48. Eric Mesnard, «Enseigner l'histoire des traits négrières, de l'esclavage, des résistances et des abolitions», <http://cvuh.free.fr/spip.php?article119> (αναρτήθηκε στις 8 Αυγούστου 2007). Γενικότερα, για τις στάσεις της γαλλικής διανόησης αναφορικά με τον πόλεμο της Αλγερίας βλ. Pascal Ory και Jean-François Sirinelli, *Les intellectuels en France de l'Affaire Dreyfus à nos jours*, Παρίσι, Armand Colin, 2^η 1999, κεφάλαιο IX: «Guerre et après-Guerre d'Algerie, 1956-1968», σ. 189-213.

η γαλλική κοινωνία, δέσμια ακόμη της πολιτισμικής της υπεροψίας, καθώς και του τραύματος της αποικιοκρατίας, στην πλειονότητά της εξακολουθεί να εκλαμβάνει την ετερότητα ως απειλή και να μην θεωρεί τους απογόνους των μεταναστών ισότιμους πολίτες, παρεκτός και αν αυτοί απεμπολήσουν την ιδιαιτερότητά τους στο δημόσιο χώρο. Αλλά και το κράτος δίνει την εντύπωση ότι επεξεργάζεται μια συμψηφιστική και δισυπόστατη πολιτική, η οποία άλλοτε μένει προσηλωμένη στην πεπατημένη αντίληψη περί του εκπολιτιστικού και ανθρωπιστικού ρόλου της αποικιακής επέκτασης, σύμφωνα με τους ιδεολογικούς άξονες της Τρίτης Δημοκρατίας, ενώ άλλοτε παραδέχεται δειλά τη συνευθύνη αποίκων και ιθαγενών πληθυσμών για τις επιπλοκές και την παθολογία της γαλλικής παρουσίας εκτός των ορίων του ευρωπαϊκού χώρου. Όμως ούτε καν η ανανεωτική γαλλική ιστοριογραφία, όπως έδειξε ο G. Noiriel, δεν κατόρθωσε να υπερβεί τον ορίζοντα του ρεπουμπλικανισμού και να προσεγγίσει τη μετανάστευση ως δομικό στοιχείο της γαλλικής κοινωνίας. Αντ' αυτού επέλεξε την οπτική γωνία της πολιτισμικής περιγραφής και όχι της ιστοριοποίησης των σχέσεων, αποσιωπώντας συχνά τις γενοκτονικές πρακτικές της δουλείας και του δουλεμπορίου.

*Νόμος Hamlaoui Mekachera*⁴⁹

Θεσπίστηκε στις 23 Φεβρουαρίου 2005 και αφορά την καταδίκη της αποικιοκρατίας, αλλά και την παράλληλη αναγνώριση του ιστορικού ρόλου των γάλλων εποίκων στην Ινδοκίνα και στη βόρεια Αφρική, αλλά και όσων αλγερινών με γαλλικό εθνικό φρόνημα ή ευρωπαίων κατέφυγαν στη γαλλική επικράτεια μετά την κατάρρευση του αποικιοκρατικού συστήματος. Το βασικό σημείο τριβής του Νόμου Mekachera, ο οποίος ψηφίστηκε όχι μόνο από τον βασικό φορέα προώθησής του, το συντηρητικό κόμμα UMP, αλλά και από τμήμα των γερουσιαστών και βουλευτών των κομμάτων της Αριστεράς, είναι το περιβόητο άρθρο 4. Συγκεκριμένα, με το άρθρο αυτό αναγνωρίζονται όχι μόνο οι αρνητικές, αλλά, ταυτόχρονα, και οι θετικές διαστάσεις της γαλλικής αποικιοκρατίας κυρίως στη Β. Αφρική και επιβάλλεται η διδασκαλία του σχετικού κεφαλαίου στους μαθητές του Λυκείου. Σύμφωνα με τον νομοθέτη και με βάση το νομικό προηγούμενο των σχετικών προβλέψεων του νόμου Taubira της 21ης Μαΐου 2001, οι θετικές πτυχές της

49. Τέως υπουργός της Γαλλίας με αρμοδιότητα τους βετεράνους του γαλλικού στρατού που γεννήθηκε στην Αλγερία το 1930 και πολέμησε στο πλευρό των γαλλικών αποικιοκρατικών δυνάμεων εναντίον της αλγερινής επανάστασης συγκαταλεγόμενος στους λεγόμενους harkis. Όσοι από αυτούς δεν επέστρεψαν στη Γαλλία εκτελέστηκαν από τις αλγερινές αρχές μετά την επίτευξη της ανεξαρτησίας με την κατηγορία του προδότη. Ο Mekachera αρνήθηκε μετ' επιτάσεως να διερευνήσει την εγκυρότητα των ισχυρισμών ότι αλγερινοί μαχητές είχαν υποστεί βασανιστήρια από γάλλους στρατιώτες κατά το χρονικό διάστημα 1954-1962.

γαλλικής ιστορικής και πολιτισμικής παρουσίας στις αποικίες πρέπει να συμπεριληφθούν στα αναλυτικά προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος της ιστορίας. Καταπατάται έτσι μια μακρά δημοκρατική παράδοση ελευθερίας της επιστημονικής έκφρασης που αντιπαρατέθηκε στην ιδεολογική εργαλειοποίηση του μαθήματος της ιστορίας και στην καταστρατήγηση της παραδοσιακής αξιακής ουδετερότητας του εκκοσμικευμένου λαϊκού γαλλικού σχολείου. Πρόκειται για μια στρατηγική επιλογή ιδεολογικής αντιστάθμισης και «συμψηφισμού δεινών»,⁵⁰ η οποία βρίσκει ισχυρά ερείσματα σε μεγάλο τμήμα της ισλαμοφοβικής και αρνητικής στο ενδεχόμενο αναγνώρισης της πολιτισμικής πολυμορφίας γαλλικής κοινής γνώμης,⁵¹ καθώς η γαλλική κοινωνία έχει εσωτερικεύσει και εξακολουθεί να αναπαράγει, σε πλήρη αναντιστοιχία με το παρόν, την «κουλτούρα της αυτοκρατορίας»⁵² μια κουλτούρα που καλλιέργησαν με πάθος επιφανείς γάλλοι διανοούμενοι, οι οποίοι δεν ανέχονταν καν την ιστορική προοπτική ενός ανεξάρτητου αλγερινού κράτους. Η ιδεολογική αυτή στρατηγική παραπέμπει όμως, ταυτόχρονα, και στη «συλλογική νεύρωση της κυρίαρχης τάξης και συγκεκριμένα στο ναρκισσιστικό της τραύμα και στις τραυματικές της μνήμες»,⁵³ απηχώντας -εμμέσως πλην σαφώς- και την ιδεολογική εμμονή της γαλλικής ακροδεξιάς να μην αναγνωρίζει το τετελεσμένο της ανεξαρτησίας της Αλγερίας.⁵⁴

Τρεις είναι οι φάσεις που χαρακτηρίζουν τη συλλογική αντιμετώπιση του τραυματικού πολέμου της Αλγερίας από τη γαλλική κοινωνία. Η πρώτη περίοδος εκτείνεται από το 1962 έως το 1992 και έχει ως βασικό γνώρισμα την πλήρη σχεδόν απώθηση του τραύματος. Κατά τη δεύτερη περίοδο, που είναι πολύ συντομότερη και εκτείνεται από το 1992 έως το 2002, η γαλλική κοινωνία άρχισε να επεξεργάζεται το τραύμα. Τέλος, η τρίτη περίοδος, που εξελίσσεται ακόμα, διαφοροποιείται από τις προηγούμενες επειδή το απωθημένο τραύμα εγγράφεται πλέον, παρά την έντονη κοινωνικοπολιτική διαμάχη, στο συλλογικό φαντασιακό, εντάσσεται στο υπό διαμόρφωση νέο εθνικό αφήγημα, ενώ από ορισμένους κύκλους διαπιστώνεται -έστω και με κάποια υπερβολή- και η πανταχού παρουσία του στο δημόσιο λόγο.⁵⁵

Ειδικότερα, για την κατανόηση της μνημονικής εμπλοκής που εξακολουθεί να δημιουργεί στη γαλλική κοινωνία ο γαλλο-αλγερινός πόλεμος πρέπει να ληφθούν υπόψη τα εξής:

50. Ο Stora, *ό.π.*, 35 υπενθυμίζει ότι τον Νοέμβριο του 2006 ο Σαρκοζί αναφερόμενος στον Πόλεμο της Αλγερίας έκανε λόγο για δεινά που υπέστησαν και οι δύο πλευρές, γνωρίζοντας, ωστόσο, ότι κόστισε 400.000 νεκρούς στην Αλγερία και 30.000 θύματα στη Γαλλία.

51. Stora, *ό.π.*, σ. 33 και 50.

52. Stora, *ό.π.*, σ. 32.

53. Stora, *ό.π.*, σ. 25.

54. Stora, *ό.π.*, σ. 51.

55. Bancel και Blanchard, *ό.π.*, σ. 138-139.

α) ότι το ζήτημα της ανεξαρτησίας της Αλγερίας (1962) παραμένει ακόμα και ιδίως μετά το 1983, όταν και πιστοποιήθηκε η δυναμική εμφάνιση και αναθεωρητική πρακτική του Εθνικού Μετώπου –παρά τη επιφανειακή συναίνεση ως προς την ιστορική αναγκαιότητα της απο-αποικιοποίησης– μια χαίνουσα πληγή ή ένα ταμπού για ένα σημαντικό τμήμα της γαλλικής κοινωνίας και της άρχουσας τάξης,⁵⁶ που μεταξύ άλλων ήταν υπεύθυνη για τη μη ένταξη του γαλλο-αλγερινού πολέμου στην ύλη των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970, αλλά και για τη μη ίδρυση ειδικής έδρας για την ιστορία της αποικιοκρατίας στο γαλλικό ακαδημαϊκό σύστημα.⁵⁷

Παρά ταύτα, οι εκπρόσωποι του γαλλικού κράτους, εκτός όμως συνόρων συνήθως και ποτέ σε επίπεδο κορυφής, αρχίζουν να αναγνωρίζουν επιτέλους τη «βαρύτετη ευθύνη των γαλλικών αρχών» για τις σφαγές της 8ης Μαΐου 1945, όπως έκανε ο γάλλος πρεσβευτής στην Αλγερία Bernard Bajolet σε λόγο που εκφώνησε σε αλγερινό έδαφος στις 27 Απριλίου 2008. Σχετικά πρόσφατα επίσης τα επίμαχα δρώμενα του γαλλο-αλγερινού πολέμου άρχισαν να γίνονται αντικείμενο επισταμένης και απομυθοποιητικής ιστορικής έρευνας (ειδικά κατά την περίοδο ανοίγματος των σχετικών στρατιωτικών αρχείων από το 1992 έως το 2002), αναδεικνύοντας γεγονότα-ταμπού, όπως τα βασανιστήρια του γαλλικού στρατού σε βάρος των εξεγερμένων Αλγερινών.⁵⁸

β) ο παρεμβατικός ρόλος των οργανώσεων των παλαιών πολεμιστών, που συγκροτούν μια δυναμική κοινότητα μνήμης (περίπου 1.500.000 Γάλλοι πολέμησαν στην Αλγερία από το 1954 έως το 1962), η οποία προβάλλει ηθικά και οικονομικά αιτήματα (συνταξιοδότηση). Στον αντίποδα του συντηρητικού αυτού πόλου δημιουργήθηκε ένας άλλος ετερόκλητος πόλος, συστατικά στοιχεία του οποίου αποτέλεσαν η επιστημονική κοινότητα των ιστορικών, ομάδες κινηματογραφιστών,⁵⁹ τα αντιρατσιστικά κινήματα, όπως η *Ligue des droits de l'homme*, τα κινήματα των εκπαιδευτικών, οι απόγονοι των βορειοαφρικανών μεταναστών και οι Γάλλοι με καταγωγή από τις αποικίες, που στρατεύτηκαν από κοινού στον αγώνα «για την αναγνώριση της αποικιοκρατίας ως ουσιώδους πτυχής της γαλλικής ιστορίας».⁶⁰

56. Στο δημοψήφισμα του 1961 ποσοστό 75% του εκλογικού σώματος είχε ταχθεί υπέρ της ανεξαρτησίας της Αλγερίας.

57. Stora, *La guerre des mémoires*, ό.π., σ. 30.

58. Benjamin Stora και Mohamed Harbi (επιμ.), *La Guerre d'Algérie: 1954-2004*, Παρίσι, Robert Laffont, 2004.

59. Κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα, ουσιαστική συμβολή στην ανάδυση της αποθμμένης μνήμης της αποικιοκρατίας είχαν κινηματογραφικές και τηλεοπτικές ταινίες όπως *L'Algérie des chimères*, *Nuit noire*, *Indigènes*, *Capitaines des ténèbres* και *L'ennemi intime*.

60. Stora, *La guerre des mémoires*, ό.π., σ. 13-27 και Bancel-Blanchard, ό.π., σ. 143-144.

γ) η σταθερή έκδοση ικανού αριθμού βιβλίων με θέμα τον γαλλο-αλγερινό πόλεμο, τα οποία συντηρούν το θέμα στον δημόσιο λόγο. Υπολογίζεται ότι έχουν εκδοθεί περίπου 2.500 βιβλία με αυτή τη θεματολογία κατά την εικοσαετία 1962-1982.

τέλος, δ) το γεγονός ότι την τραυματική και επίμαχη μνήμη του γαλλο-αλγερινού πολέμου εξακολουθούν να αναριπίζουν σχέδια μνημονικών πολιτικών, όπως η ανέγερση ενός τείχους-μνημείου στο Perpignan (εγκαίνια στις 25 Νοεμβρίου 2007), πάνω στο οποίο θα αναγράφονταν τα ονόματα των Γάλλων που έπεσαν θύματα του FLN (αλγερινό Μέτωπο Εθνικής Απελευθέρωσης), δίπλα όμως στα οποία θα χαράσσονταν και τα ονόματα των μαχητών της γαλλικής φασιστοειδούς, τρομοκρατικής, милитарιστικής, εθνικιστικής και παράνομης οργάνωσης OAS (Οργάνωση Μυστικός Στρατός).⁶¹

Η εφαρμογή του νόμου Mekachera ανακόπηκε από τη σθεναρή αντίσταση που συνάντησε ο νόμος από τα κόμματα της Αριστεράς,⁶² αλλά και από ικανό τμήμα του γαλλικού λαού, όπως και των ιστορικών, αναγκάζοντας τον μεν πρωθυπουργό Dominique Villepin να δηλώσει την αντίθεσή του στις 8 Δεκεμβρίου 2005, τον δε πρόεδρο της Δημοκρατίας Ζακ Σιράκ να καταργήσει το σχετικό άρθρο μια ημέρα αργότερα, με το αιτιολογικό ότι δεν αποτελεί αρμοδιότητα του Κοινοβουλίου να νομοθετεί περί Ιστορίας προσδιορίζοντας το περιεχόμενο των προγραμμάτων διδασκαλίας και επιβάλλοντας μια γραφειοκρατική και μονοδιάστατη θεώρηση του ιστορικού παρελθόντος.

Ενδεικτική του τρομοκρατικού κλίματος που δημιουργήθηκε από τη θέσπιση

61. Stora, «Préface», ό.π., 9-10. Ας επισημανθεί στο σημείο αυτό ότι με τους Νόμους Taubira και Mekachera συνυφάνεται και μια μνημειακή και μουσειακή πολιτική με αντίστοιχους στόχους, που εκφράζεται με το Μουσείο της Γαλλικής Ιστορίας στην Αλγερία (1830-1962), το Εθνικό Μνημείο για την Αποικιακή Γαλλία στη Μασσαλία, καθώς και το Εθνικό Μνημείο των Γάλλων Στρατιωτών που έπεσαν πολεμώντας στη βόρεια Αφρική, το οποίο εγκαινιάστηκε από τον Ζακ Σιράκ στην περιοχή του Branly τον Δεκέμβριο του 2002.

62. Ο Stora, ό.π., σ. 25-26, επισημαίνει ότι η μετριοπαθής γαλλική Αριστερά του τέλους του 19ου και των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, κυρίως οι ρεπουμπλικανοί και οι σοσιαλιστές (SFIO), προσυπέγραφε την «εκπολιτιστική δράση» της γαλλικής αποικιοκρατίας επικαλούμενη την οικουμενικότητα των ιδεολογικών αρχών της Γαλλικής Επανάστασης. Βεβαίως οι ευθύνες των γάλλων σοσιαλιστών δεν εξαντλούνται στο χρονικό αυτό διάστημα, αφού το 1956 η κυβέρνηση του σοσιαλιστή Guy Mollet, με υπουργό δικαιοσύνης τον Francois Mitterrand, στο πλαίσιο των εκτάκτων εξουσιών που περιβλήθηκε, εξακολούθησε να θεωρεί τα βασανιστήρια συνήθη πρακτική εξουθένωσης του αντιπάλου (ό.π., σ. 37-40). Το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα αισθάνθηκε την ανάγκη να αναθεωρήσει τη στάση του όταν το 2004 ο γραμματέας του M.-G. Buffet δήλωσε τη μεταμέλεια του κόμματος για την υπερψήφιση τον Μάρτιο του 1956 των μέτρων έκτακτης ανάγκης που οδήγησαν στην άγρια καταστολή του αντιστασιακού φρονήματος του αλγερινού λαού. Μόλις το 1961 το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα τάχθηκε υπέρ της ανεξαρτησίας της Αλγερίας (ό.π., σ. 38-39).

των Νόμων της Μνήμης στη Γαλλία, αφού βεβαίως η ποινικοποίηση δεν αφορούσε αποκλειστικά και μόνο τους αρνητές του Ολοκαυτώματος ή τους υπερσυντηρητικούς νοσταλγούς της αποικιοκρατίας, ήταν η εκτόξευση της κατηγορίας του αναθεωρητισμού-αρνητισμού (négationnisme) και η υποβολή μήνυσης το 2005 από την Κολλεκτίβα των Antillais-Guyanais-Réunionnais, δια του προέδρου της Patrick Karam,⁶³ εναντίον του ιστορικού Olivier Pétré-Grenouilleau, καθηγητή στο πανεπιστήμιο της Lorient, μέλους του Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου της Γαλλίας και συγγραφέα του βραβευμένου από τη γαλλική Γερουσία και τη Γαλλική Ακαδημία, αλλά και τιμημένου με το βραβείο Chateaubriand βιβλίου *Les traites négrieres. Essai d'histoire globale* (Gallimard, Παρίσι 2004). Η αιτιολογία που προέβαλε ο Karam ήταν ότι σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Le Journal du Dimanche* στις 12 Ιουνίου 2005 ο Pétré-Grenouilleau παραβίασε το πλαίσιο των νόμων Gayssot και Taubira, εφόσον σχετικοποίησε τη φύση, τις συνέπειες και τον ιστορικό ρόλο που διαδραμάτισε η δουλεία των Μαύρων, ενώ παράλληλα δεν αναγνώρισε ρητά ότι το δουλεμπόριο ανήκει στην κατηγορία της σκόπιμης και συστηματικής γενοκτονίας. Η μήνυση αποσύρθηκε στη συνέχεια και συγκεκριμένα στις 4 Φεβρουαρίου 2006 μετά τη μαχητική παρέμβαση επιφανών ιστορικών (μανιφέστο των 19: *Liberté pour l'histoire*), που εξέφρασαν την άποψη ότι έπρεπε να καταργηθούν όλοι ανεξαιρέτως οι Νόμοι της Μνήμης (ενδεχομένως ακόμα και ο νόμος Gayssot, θέση που προσυπέγραψε και ο Saul Friedländer, ο σημαντικότερος ίσως ιστορικός του Ολοκαυτώματος), αλλά και γενικότερα μετά τη μαχητική συμπαράταξη σύμπασας σχεδόν της κοινότητας των ιστορικών (550 υπογραφές), την κινητοποίηση της διανόησης και την κατακραυγή που δημιουργήθηκε στην κοινή γνώμη της Γαλλίας από τον κίνδυνο που διαγραφόταν στον ορίζοντα να αποφασίζουν για την ιστορική αλήθεια -σε πείσμα του κλονισμένου παραδοσιακού μονοπωλίου των ιστορικών- ισχυρές ομάδες πίεσης και πλειοψηφίες στο Κοινοβούλιο· πλειοψηφίες οι οποίες με τον τρόπο αυτό θα μπορούσαν να παρεμποδίζουν την ελευθερία της ιστορικής έρευνας και την ακώλυτη διακίνηση της πολυπρισματικής και ενδεχομένως εικονοκλαστικής ιστορικής γνώσης, παρέχοντας εξ αντανακλάσεως το μονοπώλιο της αποτίμησης του ιστορικού παρελθόντος αποκλειστικά και μόνο στη δικαστική εξουσία.⁶⁴

63. Τον Ιούλιο του 2007 ο Patrick Karam ορίστηκε από τον Νικολά Sarkozy διυπουργικός επίτροπος για την ισότητα των ευκαιριών.

64. Το αίτημα της κατάργησης όλων των Νόμων της Μνήμης και το περιεχόμενο της διαμαρτυρίας «Ελευθερία για την Ιστορία» προσεγγίζονται, αι από τον Πιερ Βιντάλ-Νακέ, *Αγώνας μου η Ιστορία, μετάφραση Σοφία Διονυσοπούλου, Αθήνα, Ολκός, 2007, σ. 163-178*. Το κείμενο της ανάκλησης της μήνυσης εναντίον του Genouilleau έχει ως εξής: «Από τον Δεκέμβριο του 2005 [...] η αρνητική εντύπωση που προκλήθηκε μεταξύ των πολιτικών, η εχθρότητα των MME της Γαλλίας καθώς και της γαλλικής διανόησης [διαβήματα διαμαρτυρίας 19 επιφανών και 550 άλλων ιστορικών] δεν μας επιτρέπουν να φέρουμε σε πέρας τη

Επίλογος

Η μνημονική υστερία στη Γαλλία φαίνεται ότι ανακόπτεται μετά την αναστολή των σχετικών νομοθετικών πρωτοβουλιών του γαλλικού Κοινοβουλίου,⁶⁵ που υπήρξε απόρροια κυρίως της συντονισμένης κινητοποίησης των ιστορικών, οι οποίοι, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις τους, ομονοούν τουλάχιστον στο ζήτημα της καταστατικής διάκρισης μεταξύ ιστορικής επιστήμης και μνημονικής προσήλωσης στο παρελθόν.

Το βασικό επιχείρημα που οδήγησε στην απόφαση του Γαλλικού Κοινοβουλίου, μετά από εισήγηση της σχετικής τριακονταμελούς διακομματικής επιτροπής, είναι ότι δεν ανήκει στις αρμοδιότητες της νομοθετικής εξουσίας ούτε η αναδρομική δικαίωση ή ηθική καταδίκη ούτε η ποινικοποίηση της αποκλίνουσας γνώμης ούτε πολύ περισσότερο η κατασκευή κανονιστικών και απαρέγκλιτων αφηγήσεων για το παρελθόν, δηλαδή η ιδεολογική εργαλειοποίηση και η γραφειοκρατικοποίηση του ιστορικού λόγου και της ιστορικής μνήμης.

δικαστική διαδικασία. Η Collectif DOM δεν μπορεί να βρίσκεται σε ανοιχτή διαμάχη με όλη τη διανόηση και όσους ελέγχουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων ούτε να διατρέχει τον κίνδυνο να απολέσει την αξιοπιστία της και να δει να δημιουργείται ρήγμα μεταξύ των Γάλλων που προέρχονται από την ίδια τη Γαλλία και όσων κατάγονται από τις αποικίες» .

65. Assemblée Nationale, *Rapport d'Information fait en application de l'article 145 du Règlement au nom de la mission d'information sur les questions mémorielles*, Président-Rapporteur M. Bernard Accoyer, Président de l'Assemblée Nationale, 18 Novembre 2008.

SUMMARY

George Kokkinos, *The Pathogenicity of Memory Laws in France*

In recent decades, historiography and historical culture worldwide have entered in a phase of juridical re-examination of traumatic and controversial historical events. This re-examination attributes responsibility to states or to some of their officials for heinous crimes against specific social, political, ethnic, religious or racial groups (ethnic cleansings, genocides, slave trade). The French case is the most representative of this trend: since the early 1990s, the phenomenon of the historical memory's judicialization is reflected in the adoption by the French Parliament of a series of laws (lois mémorielles) relating to traumatic and controversial historical events. Following such an approach, the evaluation of the past becomes a state responsibility, and the valuation of history lies solely in the jurisdiction of national courts. This "mnemonic hysteria" is intercepted from 2005 onwards thanks to the coordinated mobilization of historians, French intelligentsia and the majority of public opinion who defended the necessity of the autonomy of historical research against manipulation and ideological interpretations of the past.